

Asbjørn Klepp – forskning og forfatterskap

Et faglig portrett

Bjarne Rogan

Institutt for kulturstudier og orientalske språk
bjarne.rogan@ikos.uio.no

Keywords

- *Klepp, Asbjørn*
- *ethnology*
- *tradition*
- *skis*
- *boats*
- *'dugnad'*
- *neighbourly reciprocity*
- *oral sources*

Abstract

Asbjørn Klepp (b. 1944) was appointed to the chair of ethnology at the University of Oslo from January 1987. In 2003 he had to resign for health reasons, only 58 years old. The article contains a biographical sketch and a presentation and discussion of his scholarship, and in addition a bibliography of his published works. Two of his main research themes were skis and traditional wooden sailing boats. Although a specialist on the handicraft aspects of the production of these artefacts in preindustrial Norway, his main interest was in the experience, the 'doing' and the tacit knowledge of the producers and users, and above all, in the force of tradition. The contents of tradition (habits, customs) and tradition as a cultural process and an expression of popular rationality were central to all his research, also to his important contributions in the field of traditional institutions of reciprocal aid in the old peasant community (*dugnad*, *skålgave*). During the latter part of his career he broadened the scope to cover similar issues in industrial and post-industrial society, as well as that of the leisured society in itself and the relation between work and leisure. He also took a strong interest in the epistemological foundations of the research of popular culture, especially in the nature and the use of oral sources. The article attempts to place his career and scholarly activities in the wider framework of Norwegian ethnology in the last quarter of the 20th century, on its way to becoming cultural history.

Den 28. november 2014 fylte Asbjørn Klepp 70 år. *Tidsskrift for kulturforskning* (TfK) gratulerer, og det med desto større grunn som Asbjørn har vært både redaktør og flittig bidragsyter til *Norveg* og *Dugnad* – to av de tre tidsskriftene som fra 2002 fusjonerte til TfK.

Vi har valgt å la gratulasjonen få form av en faglig biografi om en forsker, lærer og

formidler som betydde svært mye for norsk etnologi, i en periode da faget skulle stake ut en ny kurs etter at professor Knut Kolsrud hadde gått av.

Ski og båter, arbeid og fritid, økonomi og samarbeidsformer kan stå som stikkord for hans faglige interesser. Eller mer overordnet: Tradisjon som en bærebjelke i folkekulturen, materialitet som basis for

kunnskap, erfaring og sosiale relasjoner, og økonomi som en forsømt innfallsvinkel.

Selve utgangspunktet – en intim, egen- erfart kjennskap til arbeidsliv, bygdeliv og folkelige tradisjoner – deler han med mange av sine forgjengere i folkloristikken og etnologien, som Knut Liestøl, Nils Lid, Hilmar Stigum med fler. Men i høyere grad enn forgjengerne har han fokusert på den *erfaringsbaserte praktiske* kunnskapen (ikke tillært og muntlig) og på *tradisjonsoverføringen*. Han klarte å løfte sine 'hjemlige' temaer opp på et høyt metodisk og teore-

tisk nivå, samtidig som han holdt en armlengdes avstand til funksjonalismen, det rådende forskningsparadigmet i Oslo-etnologien i hans studieår og tidlige forskerår. Hans tilnærming var mer pluralistisk, mer nyansert.

Dertil er han en ytterst pennefører og stilsikker skribent, til tider tagal som bare en trønder kan være. Men med utpreget sans for understatement og den gode replikk, av hvilke jeg tillater meg å gjengi noen, etter beste evne.

I. En biografisk skisse

Med egen erfaring som ballast

Men først noen ord om mannen. Asbjørn ble født på Inderøy, lengst nord i Trondheimsfjorden, den 28. november 1944. Foreldrene Marie og Johannes Klepp drev småbruket Sørbakken i Sandvollen kommune (nå innlemmet i Inderøy kommune), mellom Beitstadfjorden og den fiskerike Borgenfjorden. Fra tunet på Sørbakken kunne Asbjørn se ned på Borgenfjorden, eller lokalt 'Børgin'. I familien på morsiden hadde det i et par generasjoner vært lofotfiskere. Som guttunge elsket han å være med gammelkaran' på sjøen.

Han vokste opp i et miljø dominert av landbruk og fiske, som skulle legge klare føringer for hans tidlige faglige interessefelt. Det var for det første spørsmål knyttet til båter, seilas og båtbygging. Allerede i studietiden kjøpte han en hundreårig veteranbåt, som han (og kamerater) seilte og rodde sørover rundt kysten til Oslo. Den seilte han med i ti år, før han lot bygge storbåten – en rekonstruksjon av den tradisjonelle fraktebåten av åfjordbåttypen (se foto). Også den seilte han i ti år, før han gikk over til moderne seilere.

For det andre – ettersom Inderøy er kjent som et skikkelig 'snøhøl' – var Asbjørn opptatt av vinterlige kommunikasjoner, i særlig grad av skihistorie. Han var dessuten kjent som en habil langrennsløper. Han trente blant annet sammen med inderøyningen Lorns Skjemstad, et kjent navn fra både Holmenkollen og internasjonale renn. I parentes bemerket – selv hadde jeg lite å stille opp med, når jeg i senere år møtte Asbjørn i løypene i Bærumsmarka.

Fra sport til kultur

Skoleflink som han var, hoppet han over realskolen. Han gikk rett fra framhaldsskolen til fireårig landsgymnas på Steinkjer. Med artium fra reallinjen var veien videre staket ut: Militærtjenesten skulle avtjenes i Gardens skiløperkompani, og det eneste sikre han trodde å vite om fremtiden var at han skulle bli forstmann. Planen var skogbrukslinjen på Landbrukshøyskolen på Ås, og grunnlaget hadde han allerede sikret seg som praktikant i skogplanting og skogtaksering.

Men slik skulle det ikke gå. Tilfeldighetene rådet på sesjonen og Asbjørn endte

opp et halvt års tid som korrekturleser i *Trønderavisa* i Steinkjer. Der hadde han god tid og begynte like godt å skrive i avisen, under akronymet AK. Noen hadde tydeligvis merket seg at det måtte stå en skrivefører person bak den signaturen. Under et skirenn vinteren etter, der Asbjørn brakk skia, oppdaget sportsreporteren fra den konkurrerende *Adresseavisen* at det var den uheldige skiløperen som skjulte seg bak akronymet i *Trønderavisa*. To dager senere hadde Asbjørn fast ansettelse som journalist i *Adresseavisen*, avdeling Steinkjer.

Etter to år ble han kapret av *Sør-Varanger Avis* i Kirkenes. Han stortrivedes i Finnmark og som journalist. Men sportsinteressen ble for sterk. Da det etter et snaut år ble en ledig stilling i *Adresseavisens* sportsredaksjon i Trondheim, kunne han ikke motstå tilbudet, til tross for sin begeistring for landsdelen i nord. Men tilværelsen som sportsjournalist ble ikke helt som han hadde tenkt, og Trondheim var ikke Finnmark. Etter ett års tid var han gått lei av sport. Sportsjournalisten nyttet etter hvert ledige stunder på reportasjereiser til å skrive kulturreportasjer.

Fra journalist til professor

Asbjørn sa opp stillingen i 'Adressa' og dro til Oslo for å studere. Tanken var å ta bare ett fag og vende tilbake til journalistikken. Etter gjennomlesing av studiehåndboken falt valget på folkelivsgransking, hvor han gjenkjente temaer fra eget oppvekstmiljø. Men det stoppet ikke der; det ble folkloristikk og historie også, og så en magistergrad i folkelivsgransking.

I studietiden bedrev han en betydelig freelance-virksomhet som journalist, blant annet med en serie artikler for *A-Magasinet*. Hans presise og poengterte skrivestil må tilskrives de formative årene som journalist. Dertil ga de mange reportasjereisene et

solid repertoar av fargerike historier, som han gjerne delte med medstudenter og kolleger.

Studietiden var ellers ikke bare boklesing. I årene 1971 til 1974 deltok han i to feltarbeidsprosjekter ved Instituttet for sammenlignende kulturforskning (IFSK) under Rigmor Frimannslund (Holmsen). IFSKs nettverk av faste kontakter for Bonde-samfunnsundersøkelsen dekket ikke hele kongeriket, og Rigmor Frimannslund var oppsatt på tanken om en landsdekkende dokumentasjon. De største hullene i nettverket var Trøndelag, Troms og Finnmark, de landsdelene Asbjørn kjente best. Det ble feltarbeid for IFSK uten lønn, bare med kostgodtgjørelse – og med lydbånd med fire parallelle spor, for å spare på utgiftene. To somre drev han dessuten feltarbeid i Varanger for Tromsø museum, under Håvard Dahl Bratrein. Det ligger mange spor etter Asbjørn Klepp i museets arkiver. Alt i alt ble det ca. ett år med feltarbeid. I tillegg arbeidet han et semester (1972) som vitenskapelig assistent for Rigmors Frimannslunds mann, historieprofessoren Andreas Holmsen. En vit.ass. den gangen kunne settes til hva som helst, og arbeidet besto i alt fra stensilering til bearbeiding av Holmsens kompendier. Den mangeårige kontakten med Rigmor, først ved IFSK og senere som kollega ved Institutt for folkelivsgransking – som instituttet het frem til 1983, ligger bak den fine biografiske artikkelen «Studenten som kom før faget» (1990). Rigmor Frimannslund var den første som hadde tatt magistergraden i etnologi (1941).

Magistergraden ble avlagt høsten 1976, med en avhandling om ski og skimaking. Allerede fra januar året etter kunne han smykke seg med tittelen vitenskapelig assistent ved instituttet, under professor Knut Kolsruds regime. Fra 1981 fikk han konservatorstilling samme sted. Institutt for folkelivsgransking var et såkalt samlingsinstitutt, og flertallet av de vitenskapelig ansatte

hadde tittelen konservator. Asbjørn kastet seg aldri over noe doktorgradsarbeid ved instituttet – det var ikke vanlig i de humanistiske og samfunnsvitenskapelige fagene på 1970-tallet og knapt nok på 1980-tallet. Men han hadde en faglig produktiv periode og kunne vise til en betydelig publiseringsliste da han i 1986 søkte professorstipend etter Kolsrud.

Og det skulle bli Asbjørn som fikk selve professoratet. Komiteen hadde innstilt en annen søker, Ragnar Pedersen, på første-plass. Men da han foretrakk en stilling som professor II – etter Andreas Ropeid, som hadde gått av samtidig med Kolsrud, ble Asbjørn tilbudt hovedstillingen fra januar 1987, en løsning alle parter var fornøyd

med. Snart etter ble han valgt inn i Det Norske Vitenskaps-Akademi.

Det begynte så bra. Ut fra sin kollegiale tenkemåte, og i samsvar med nyere trender i humaniora, klarte han allerede året etter å hale i land et større forskningsprosjekt fra forskningsrådet (NAVF) om endringer i fritidskulturen, under KULT-prosjektet (Kultur- og tradisjonsformidlende forskning). Det var det første felles forskningsprosjektet i instituttets historie, og et prosjekt der Asbjørn trakk med flere av medarbeiderne. Tidlig på 1990-tallet tok han permisjon ett år for å arbeide med et prosjekt om fartøyvern under forskningsrådets program for forskning om kulturvern (FOK).

Det ble noen krevende år for den nye professoren. Det var en tid for faglige nyorienteringer, samtidig som siste del av 1980-tallet og hele 1990-tallet var preget av stor studenttilstrømning. På midten av 1990-tallet hadde etnologi i Oslo ca. 120 registrerte studenter på lavere grad og ca. 80 på hovedfagsnivå, så det ble år med mye undervisning og ikke minst veiledning. Etter hvert kom også administrative reorganiseringer og ny stillingsstruktur. Samtidig fortsatte Asbjørn sin forskning om fritidskultur, om fartøyer og fartøyvern, og etter hvert mer konsentrert om samvirkeformer.

Men så kom plutselig sykdommen. Asbjørn rakk å gå på jobb én dag i 2001. Natt til 3. januar ble han alvorlig syk, med en langvarig infeksjonssykdom. Så ble det sykepermisjoner, undersøkelser og utredninger, og etter to år fikk han diagnosen ME – myalgisk encefalopati eller kronisk utmattelsessyndrom, en lidelse legevitenskapen ennå ikke hadde noen forklaring på. Det ble uførepensjon, og den 22. september 2003 ble han innvilget avskjed i nåde fra embetet som professor i etnologi (folkelivsforskning) ved Universitetet i Oslo – bare 58 år gammel.

Asbjørn Klepp som nyutnevnt professor, april 1987. Foto A. Sand

II. Forskning og forfatterskap

Fra Leksvik-skia til moderne langrennsski – og avliving av noen myter

I 1976 avla han magistergradseksamen med avhandlingen *Ski og truger. Bruk – form – framstilling*, et solid opus på hele 320 sider. Tidspunktet falt sammen med en popularitetsbølge for etnologifaget. På 1960-tallet hadde bare fem kandidater tatt magistergraden, på 1970-tallet derimot hele 50. Tematisk sett stikker ikke avhandlingen seg spesielt ut. Redskap, arbeid og spesielt håndverk var vanlige temaer for studentavhandlingene på 1970- og 1980-tallet, og tradisjonell teknologi tilpasset naturforhold gikk som hånd i hanske i den fagprofilen som dominerte i Kolsruds periode (1961–1986).

Utgangspunktet er bygda Leksvik, nabokommunen i sør til Inderøy. Leksvik hadde et nærings- og samfunnsliv som helt frem mot midten av 1900-tallet var sterkt avhengig av ski- og trugebruk i vinterhalvåret, og der man hadde utviklet en tradisjonell skitype – 'Leksvik-skia'. Disse ble produsert håndverksmessig frem til 'manns minne', og de var tilpasset lokal topografi, et klima med snøtunge vintre og spesielle bruksbehov.

Asbjørn følger langt på vei Knut Kolsruds oppskrift for en funksjonsanalyse. Gjennom detaljerte frekvensanalyser av bevarte ski bestemmes hvilke trekk som er definerende for skitypen, det vil si de regulariteter og variasjoner som finnes innenfor rammen av typen. Deretter legger han målebåndet til side for å drøfte skienes bruksegenskaper, og dette fører over i en analyse der formelementene ses i relasjon til skienes tekniske egenskaper (materialspenst, friksjon o. l.), til brukere og bruksområder. Den håndverksmessige skiproduksjonen (materialer, redskap, teknikker og kunn-

skap) blir grundig drøftet, likeså funksjonsfordeling og status i forhold til trugene – som en funksjonsmessig sett 'komplementær' gjenstandstype. Som et tredje og siste nivå i analysen – av kulturens normer og verdier – møter vi brukeren og skimakeren med deres vurderinger og holdninger. Asbjørn lykkes i denne analysen å kombinere materialer og teknologi med kognitive, sosiale/normative og estetiske aspekter.

Studien står godt forankret i tradisjonell 'gjenstandsforskning', men betraktet som en funksjonsanalyse var den mer vellykket enn de fleste. Samtidig peker den fremover mot perspektiver og temaer som skulle bli aktuelle i de kommende årene, gjennom vektleggingen av skiene i aktørenes livsverden og funksjonen som identitetsmarkør. Den signaliserer et forsiktig farvel med den klassiske funksjonalistiske analysen.

*

Året etter, i 1977, kom artikkelen «Skis – Problems of Form and Adaptation» i *Ethnologia Scandinavica*, der første del bygger på magistergradsavhandlingen. Den er mer konsentrert omkring temaene form og funksjon, mindre om skimaking, og den bringer i høyere grad inn komparative perspektiver i rommet og historisk dybde. Så langt er artikkelen med respekt å melde noe tung å lese, og jeg mistenker den sakkyndige professorkomiteen (1986) for ikke å ha lest mer enn innledningen, for de avfeier artikkelen med en halv setning, nemlig at Klepp her «drøfter enkelte trekk ved Leksvik-skienes form og bruk».

Men belønningen venter den som holder ut! Godt ut i artikkelen dukker det opp spørsmål omkring tradisjon versus rasjonalitet. 'Rasjonalitet' er et begrep han

ikke bruker her, men som ligger latent i argumentasjonen og som han trekker inn i senere tekster. Etter å ha systematisert føringene i det tradisjonelle skimakerhåndverket – ut fra naturbetingelser, tradisjon og individuell kreativitet, griper han fatt i den moderne skisportens påvirkning, utformingen av sportsskiene og bindingstypene, og han viser hvorfor de tradisjonelle, funksjonelle og regionalt tilpassede skitypene måtte vike i det øyeblikk ski gikk fra å være bruksting til å bli sportsobjekter.

Han avviser eldre forklaringer (fra Nils Lid til Jacob Vaage) om bindingstyper og hvorfor telemarksskiene gikk av med seieren. Mens Lid hadde vurdert det funksjonelle kun i relasjon til eldre tids bruk, så Asbjørn det i sammenheng med fremveksten av skisport som fritidsaktivitet. Videre forklarer han hvorfor *formkravene* til moderne sportsski tvang frem en overgang fra tre til plast. Man aner her spirene til den senere interessen for fritidens kulturelle uttrykksformer. Det er en interessant tekst som åpner for nye perspektiver, men som den første større artikkel er den kanskje i overkant tettpakket med temaer.

Samme år (1977) publiserte han en studie av truger og trugebruk – for hest. Undersøkelsen gjelder primært Trøndelag, men trekker inn en del komparativt materiale. Det er en detaljert og grundig gjennomgang av trugenes typologi, kronologi, kontekst og utbredelse, men i sin form nokså deskriptiv. Feltarbeidet er grundig nok, men kildesituasjonen var for svak til å invitere til mer vidtrekkende kulturteoretiske resonnementer. Hestetruger er da heller ikke en gjenstandstype han vender tilbake til i senere publikasjoner.

*

I 1980, og siste gang i 1993, grep han tilbake til temaer fra 1977-artikkelen, men

han bringer i begge artiklene inn nye perspektiver, og ikke minst vektlegger han sosiale og økonomiske aspekter og skisportens betydning. Og han setter seg fore å knuse et par skihistoriske myter.

Bakgrunnen er det han mener er uinformert historieskriving om norske ski, skimaking og skibruk, belyst kun ut fra særtrekk ved utviklingen på Østlandet, der telemarksskia tidlig slo gjennom blant hovedstadens borgerskap. Flere historikere, med Jacob Vaage i spissen, hadde hevdet at fabrikkproduksjon av ski allerede fra 1890-tallet tok knekken på skimakernes håndverksmessige fremstilling av lokale skityper. I artikkelen «Skimaking. Fra allmenn ferdighet til kjøpski» (1980, 40 s.) går Asbjørn inn i en grundig diskusjon av begrepet 'skimaker', som han mener har ført til en avsporing. Han redegjør for 'skimakerens' økonomiske og sosiale stilling i bygdesamfunnet og påviser at det knapt fantes noen som hadde skimaking som levevei. Det var arbeid som ble utført av overraskende mange, i perioder da det ikke var annet å gjøre; noen drev med produksjon for salg, andre lagde ski bare for familien. Dertil går han detaljert inn på håndverket og redskapsbruken, valg og tørking av emner, m. m., som han har lært av sine informanter så sent som på 1970-tallet. Skimaking fortsatte i en rekke bygdelag i midt-Norge selv etter at hickory, limte ski og andre nyheter var kommet inn. Og ikke minst lenge etter at telemarksskia hadde vist sin overlegenhet som sportsski. Det var først på 1950-tallet – og ikke i 1890-årene, som Vaage og andre ville ha det til – at den håndverksmessige fremstillingen av lokale typer, tilpasset lokale behov, måtte gi endelig tapt for skifabrikkene.

I 1993 oppsummerer han disse synspunktene i den mer populærvitenskapelige artikkelen «Myter i norsk skikultur». Det er en velskreven oversikt over skihistoriske

temaer, som sosiale ulikheter og kjønnsforskjeller i bruk av ski, kulturelle normer og verdier knyttet til bruken, og hvordan skihistorikerne har undervurdert og oversett den tidligere utbredte bruken av truger. Hensikten er videre å modifisere én myte – at alle nordmenn «er født med ski på beina», og å avlive en annen – at Sondre Norheim oppfant helbindingen og dermed revolusjonerte skisporten. Han påviser misforståelser og manglende kunnskap om bindingstyper og ulike lokale skityper, og han gir en overbevisende forklaring på hvordan borgerskapet i hovedstaden og deres 'historieskriving' har skapt mytene – myter som først var et ledd i nasjonsbyggingsprosessen, og i senere tid et element i nasjonens noe sjåvinistiske selvforståelse: Hvordan Norge «viste resten av verden vinterveien».

Med denne oversiktsartikkelen satte Asbjørn et punktum for temaet ski.

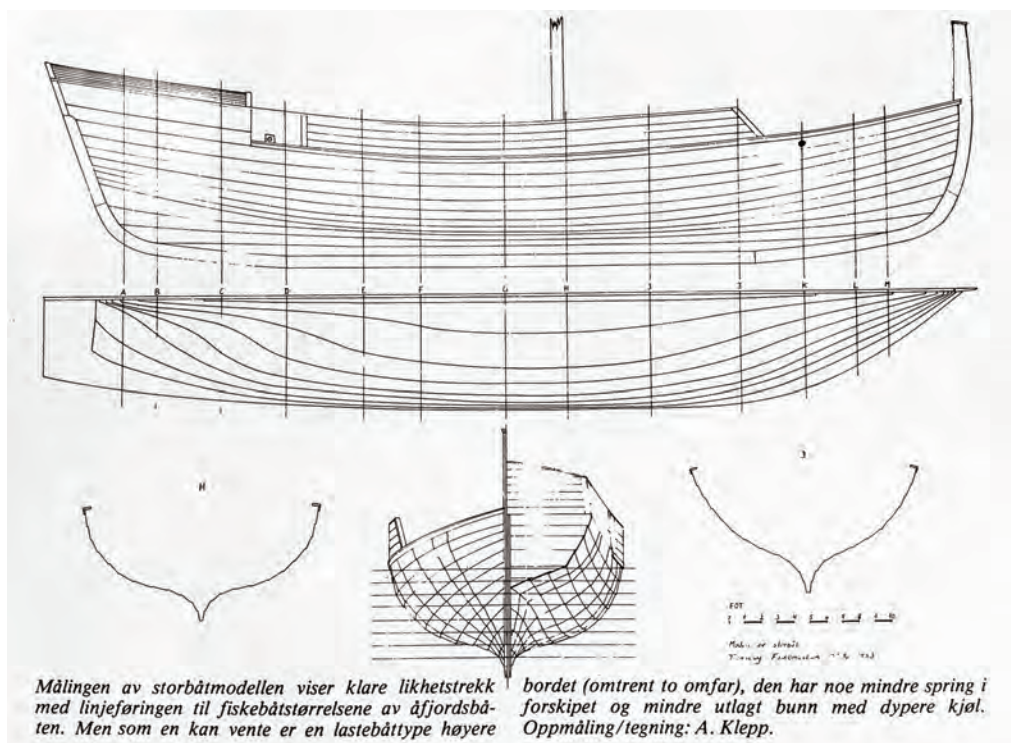
Båter – form og egenskaper, bruk og kontekst, tradisjon og rasjonalitet

Parallelt med skistudiene arbeidet Asbjørn i mange år med et annet tema fra norsk folkekultur, nemlig de tradisjonelle båttypene. Langrennsløperen var også en dyktig seiler. Hans første veteranbåt var en stor åfjorbåt. Åfjord, som ligger på utsiden av Fosen-halvøya, rett vest for Inderøy, var så kjent for sin båtbygging på 1800-tallet at 'åfjorbåt' kom til å bli et fellesnavn og synonym for trønderbåter.

Men i 1983–84 gikk han et skritt videre. Han 'kontraherte' en båt av en tradisjonell type som neppe hadde vært bygd siden midten av 1800-tallet. Gjennom arbeidet med boken om nordlands- og trønderbåter (1983, se under) hadde han i Trøndelag Folkemuseum kommet over et par modeller av den såkalte 'storbåten'. 'Storbåten' var den største typen trønder-

båter som ble nyttet i Lofotfisket, til litt inn på 1900-tallet. Ingen slike båter fantes bevart, verken som veteranbåter eller i museer; de siste ble bygd rundt 1860 og hogd opp rundt første verdenskrig. Det eksisterte heller ikke tegninger av båttypen. Men Asbjørn hadde gått oppmålingskurs hos marinarknologen Arne Emil Christensen, som et ledd i feltarbeidet. Han gjorde oppmålinger av modellene, og ut fra den håndverksmessig sett beste modellen – og kombinert med egne seilererfaringer, laget han selv arbeidstegninger for byggingen. Den opprinnelige båten må ha vært på over 50 fot, men Asbjørn lagde arbeidstegninger til en båt i noe redusert størrelse – på 35 fot. Blant annet måtte han ta høyde for vektfordeling når en moderne motor skulle installeres – eller som han tørt bemerket: «For at en så vidt stor båt skal fungere i familielivet, er det i dag vanskelig å overse at motoren er oppfunnet». En båtbygger i Leksvik påtok seg oppgaven med å bygge 'prototypen'. Men denne båtbyggeren hadde funnet et usedvanlig godt lottemne (lotten er stykket mellom kjøl og stevn) som han gjerne ville bruke, men da måtte båten bli større. Og slik gikk det til at båten ble på hele 40 fot.

Resultatet ble svært vellykket, og *Erindringen* ble en god båt å seile. Denne begivenheten har aldri vært lagt til Asbjørns akademiske merittliste, men det skal godt gjøres å finne et bedre eksempel på 'anvendt etnologi'. At Asbjørn selv var fornøyd med resultatet, er det vel liten tvil om. Første gang jeg møtte ham i sjøen var det litt røft vær og jeg la nok noe hardt inntil *Erindringen* med min Buster. Jeg beklaget, men fikk kort til svar at «En tradisjonell klinkbygd trønder i gran må vel tåle en trøkk fra en aluminiumsbåt». Det var ikke noe mer å si om den saken. Ankerdrammen ble deretter inntatt, i god stemning og i pakt med tradisjonen.

Oppmåling basert på eldre båtmodell. Denne tjente som grunnlag for arbeidstegninger til Erindringen, som ble bygd i 40 fots størrelse. Tegnet av Asbjørn Klepp.

Men tilbake til forskeren. Også i båtstudiene var han opptatt av gjenstanden, men ikke isolert. Fremstillingen, bruken, konteksten, normene og verdiaspektet – i kulturell forstand – var alltid rammen om undersøkelsene. Og igjen var det det egen-erfarte og feltarbeidet som var grunnmuren i byggverket, et byggverk som med årene fikk en sterk teoretisk overbygning. Båtstudiene dekker hele spekteret fra den nitide historisk-etnografiske beskrivelse til drøftinger omkring kognisjon og motorikk, erfaring og rasjonalitet.

Tidsmessig løp studiet av ski og båter parallelt. Allerede til prøveforelesningen for magistergraden i 1976 valgte han et tema knyttet til båt, og hans siste publikasjon (om fartøyvern) kom i 1994. Det var en fruktbar vekselvirkning i resonnementene omkring disse to materielle feltene, noe som kom til uttrykk blant annet i artikkel-

len «Tradisjon og kultur» (1980, se nedenfor).

*

Prøveforelesningen i 1976, senere publisert som «Nordlandsbåten i tradisjonens lys» (1979), baserer seg dels på skriftlige kilder og litteratur, dels på materiale fra eget feltarbeid for IFSK og Tromsø museum. Det er verdt å merke seg epitetet «i tradisjonens lys», for allerede her i prøveforelesningen får vi et varsel om det som skulle bli en rød tråd i hans forskning.

Teksten presenterer kort båttypene, de viktigste produksjonsstedene, funksjonsområdene og hva som kjennetegner typene, spesielt ranværingene, saltværingene og bindalingene – det vil si båter fra Rana, Salten og Bindalen. Disse typene kan for utenforstående være vanskelige å skille fra

hverandre, men i de eldre fiskermiljøene hadde man vært svært oppmerksomme på båtenes ulike egenskaper i sjøen, ut fra materialbruk, skrogform og rigging. Poenget er at tilsynelatende marginale variasjoner i formen ga anledning til klare oppfatninger om egenskaper ved båtene, hos båtbyggerne så vel som hos fiskerne. Lettroddhet, seileevne og vekt var avgjørende. Asbjørn drøfter tradisjonsstabiliteten i håndverket, fra middelalder frem til forrige århundreskifte. Det var ingen skriftlighet eller tegninger og det var få tekniske hjelpemidler eller maler for å bygge opp skrogene, men ut fra muntlig og manuell/erfart tradisjon ble det visuelle uttrykket og typeegenskapene videreført.

Sentralt i resonnementene står også endringen etter midten av 1800-tallet, som hadde sammenheng med det store antallet forlis, nye typer fiskeredskaper og endringer i fiskerilovgivningen. Lofot-loven av 1857 opphevet vær-tvungen og den strenge reguleringen, til fordel for fri konkurranse og fritt hav. Dette resulterte blant annet i at de to viktigste fiskebåttypene, åttringen og fembøringen, ble gjort større og tyngre, på grunn av nye redskaper og tilgang til fjerne felter. Endringen i konstruksjonen fra lette til kraftigere båter er langt på vei oversett eller mistolket av andre båtforskere, til og med av den nesten samtidige Eilert Sundt, noe Asbjørn gjør et poeng av i senere tekster.

De to motpolene i nordlandsbåtens historie er altså i Asbjørns fremstilling på den ene siden endring og tilpasning grunnet *funksjonalitet*, og på den andre siden kontinuitet grunnet *tradisjonsstabilitet*. Funksjonaliteten omfatter tilpasning til ulike lokaliteter (f. eks. vær- og havneforhold), til teknologi (redskapsutvikling) og til juridiske forhold. Tradisjonsstabiliteten ligger i den menneskelige faktor, det vil si hvordan båtbyggeren har lært å bygge og

hvordan fiskeren fra barnsben av har lært å håndtere *sin* båt og bli fortløig med den. Eller som han siterer fyrdirektør Diriks om fiskerne og båtene: «Hver holder paa sit Eget, som det Bedste» (1979:24). Men dynamikken mellom disse faktorene er ikke alltid åpenbar. Det som noen ganger kan se ut som tradisjonsbinding, kan også være et uttrykk for funksjonalitet, slik Asbjørn viser med eksempler fra fiskeriene, i denne sin første artikkel om båter.

*

Klassifikasjon og benevnninger på førindustrielle båttyper er et vanskelig terreng. Typebetegnelsene knytter seg til geografiske kriterier, konstruksjonsmåter, størrelse og antall rom, bruksområder, riggtyper, m. m., og dertil kommer språklig utvikling, dialektale forskjeller, glidninger i forholdet uttrykk – innhold, eller 'ord og sak'. Forskere fra Eilert Sundt opp til våre samtidige har kjempet med taksonomien, og mye styres av forskerens perspektiver (jf. Planke 2002). En av Asbjørns tidlige båtartikler («Fembøring = 'rask (liten) føringsbåt'?», 1982), skrevet sammen med filologen Tom Hustad, griper fatt i den hittil uforklarte og misforståtte benevnningen 'fembøring'. Gjennom Asbjørns kunnskaper om båt og bruk og filologens om gammelnorsk og språkutvikling avviser de diverse folkelige etymologier og gir en plausibel forklaring på hvorfor denne båttypen, med seks til åtte rom og minst syv bordganger kalles *fembøring*. Tesen hviler på at leddet *fem* har en annen opprinnelse enn tallordet, nemlig det gammelnorske ordet *fimr* for rask.

Denne argumentasjonen gjentar han i kortform i 1983 i boken om båter (se under). I en for øvrig positiv anmeldelse av boken bruker sjøfartshistorikeren Atle Thowsen (1985) nesten halvparten av sin tilmålte spalteplass til å avvise tesen om

betegnelsen fembøring, som han mener gjelder antallet bordganger. Thowsens kritikk er tydelig farget av den skepsis til etnologifaget som en god del historikere ga uttrykk for på den tiden, og han ber ganske utvetydig etnologene holde seg til «manns minne» og la historikerne arbeide i fred med de «vanskelige» skriftlige kildene og den eldre historien.

Kritikken var symptomatisk for forholdet mellom fagene, og Asbjørn legger ikke fingrene imellom i sitt tilsvarende til denne «ektebårne sønn» av en viss historikertradisjon – i innlegget «Om termen 'fembøring', kildebruk og tidsperspektiv i etnologien» (1985). Han opprettholder for så vidt tesen om begrepets opprinnelse, men med henvisning til at det eksisterer to tradisjoner som ofte forveksles; den ene (og eldre) knytter 'børing' til funksjon og størrelse, den andre (og yngre) til antall bordganger. Men hans hovedanliggende er en påminning til Thowsen om alt det 'manns minneforskning' og erfaringskunnskaper om praktiske forhold har bidratt med til forståelsen av eldre skipshistorie. Et lite glimt fra et langt tilsvarende:

Som etnolog kan jeg selvsagt ikke godta at arbeider med historiske kilder og problemstillinger skal være mer krevende å skrive enn det Thowsen karakteriserer som «rent etnologiske arbeider». Tvert imot vil jeg hevde at forsøk på å formidle en mest mulig helhetlig innsikt og forståelse, basert på allsidig kombinasjon av kildetyper, til tider er så vanskelig at det kan føles langt enklere og tryggere å begrense seg til skriftlige kilder med tilhørende kildekritisk metode. I enkelte sammenhenger må det imidlertid karakteriseres som en vitenskapelig utilgivelig unnlatesessynd å flykte inn i den tradisjonelle kildekritikkens parametriske trygghet.

Både her og andre steder stiller han det retoriske spørsmålet: Studerer vi kilder eller studerer vi virkeligheten?

*

Boken Thowsen anmeldte er *Nordlands-båter og båter fra Trøndelag* (1983) – på 184 sider i kvartformat med to spalter og rikt illustrert med fotografier og tegninger. Boken har et populærvitenskapelig format som kan gi assosiasjoner til en *coffee-table book*, men den står for meg som en påminnelse om hvor vanskelig det kan være i humaniora å trekke et fornuftig skille mellom forskning og god formidling. Det er en fagbok som går både i bredden og dybden, som er rik på detaljer og inngående drøftinger, men likevel velskrevet og lettlest – kanskje med ett markant unntak (se nedenfor).

Boken viderefører både i bredde og dybde temaene fra 1977-artikkelen. Dels er det gode sammenfatninger av kjent historie, dels er det nye synspunkter som bringes frem. Asbjørn trekker her mye større vekslar på materialet fra sitt feltarbeid på 1970-tallet, i form av registreringer, oppmåling av båter og intervjuer med gamle fiskere, samtidig som fremstillingen er godt forankret i eldre, skriftlige kilder og eksisterende faglitteratur. Det er selvsagt båtene som står i sentrum, men båtene ses i intim vekselvirkning med de nærings- og samfunnsforhold de tjente og var en del av. Hovedperspektivet er de faktorer som bestemte og begrenset formen på de gamle båtene. Asbjørn beretter besnærende om lofotreiser og fiskernes kappseilaser. Han gir en god oversikt over fiskeriene i nord og nordvest – båtenes mest vesentlige kontekst. Og han redegjør for bosettingsmønsterets betydning, i en tid da havner var mangelvare og man måtte oppholde seg så nær ressursene som mulig. I pedagogiske tabeller systema-

tiserer han jungelen av typer og betegnelser på båtene. Det som likevel sterkest preger fremstillingen, boken sett under ett, er hvordan han får frem samspillet mellom gjenstanden, det vil si båten, og aktøren, det vil si brukeren og produsenten. Eller som Terje Planke har formulert det: «Vi kommer for første gang siden [Eilert] Sundt tilbake til båtbrukeren som en aktiv *aktør* og ikke bare som en *gitt faktor* i typens utvikling» (Planke 2002:166). Dette gjelder i enda høyere grad for teksten om «tradisjonskonform seleksjon» fra 1986 (se under).

I kapitlene om båtbygging og båtomsättning, om båtbyggeren i arbeid, og ikke minst om båtenes form og konstruksjon, får han fint frem hvordan disse båtene kan anskues som et sett av «flytende kompromisser»: De skulle være lette i konstruksjonen og derfor egnet for «lett landsetting» – det vil si å kunne dras med mannekraft langt opp i fjæra etter hver tur, på grunn av tidevannsforskjellene nordpå, men samtidig være stive nok i den fleksible, klinkbygde konstruksjonen. De skulle være gode å ro, og de skulle ha best mulig seileegenskaper. De måtte ha lavt fribord for å veie minst mulig, være lave nok for roing og andøving under fiske, og ikke ha for stort vindfang, men samtidig være høye nok til å ta sjøene under seilas. De skulle ha lav kjøll for de stadige landsettingene, men samtidig en kjøll som ikke var så lav at den ga for stor avdrift eller så dyp at den førte til krengning, enten de seilte i bidevind, rom vind eller akterlig vind. Disse kravene er egentlig uforenelige, så det dreide seg om hårfine avveininger for både fisker og båtbygger. Men som jeg skal komme tilbake til som et sentralt punkt: Det var *bevisste* avveininger basert på *erfaring*.

Kapitlene om seil, rigg og manøvrering og om forholdet mellom skrog, mast og seil viser hans intime kjennskap til seiling, men

det blir svært intrikat og langdryg lesing for den ikke seilkyndige. Jeg må innrømme at jeg ikke klarer å henge på her, fordi jeg ikke driver med seiling selv. Og nettopp problemet med å *beskrive* handling med ord er et tema som han skulle komme til å vende tilbake til i flere publikasjoner. Men stoffet er piffet litt opp med små fortellinger, og helheten i fremstillingen inngir leseren en viss forståelse av, og en dyp respekt for, ferdighetene til de gamle råseil-seilerne/fiskerne og båtbyggerne. Langt lettere tilgjengelig, fra et kulturhistorisk synspunkt, er derimot kapitlene om den større, strukturbetingete konteksten – båtenes tilpassing til endringer i fisket, teknologi og økonomi, og overgangen fra råseil til sneiseil- eller gaffelrigg, motorisering og nye båttyper.

*

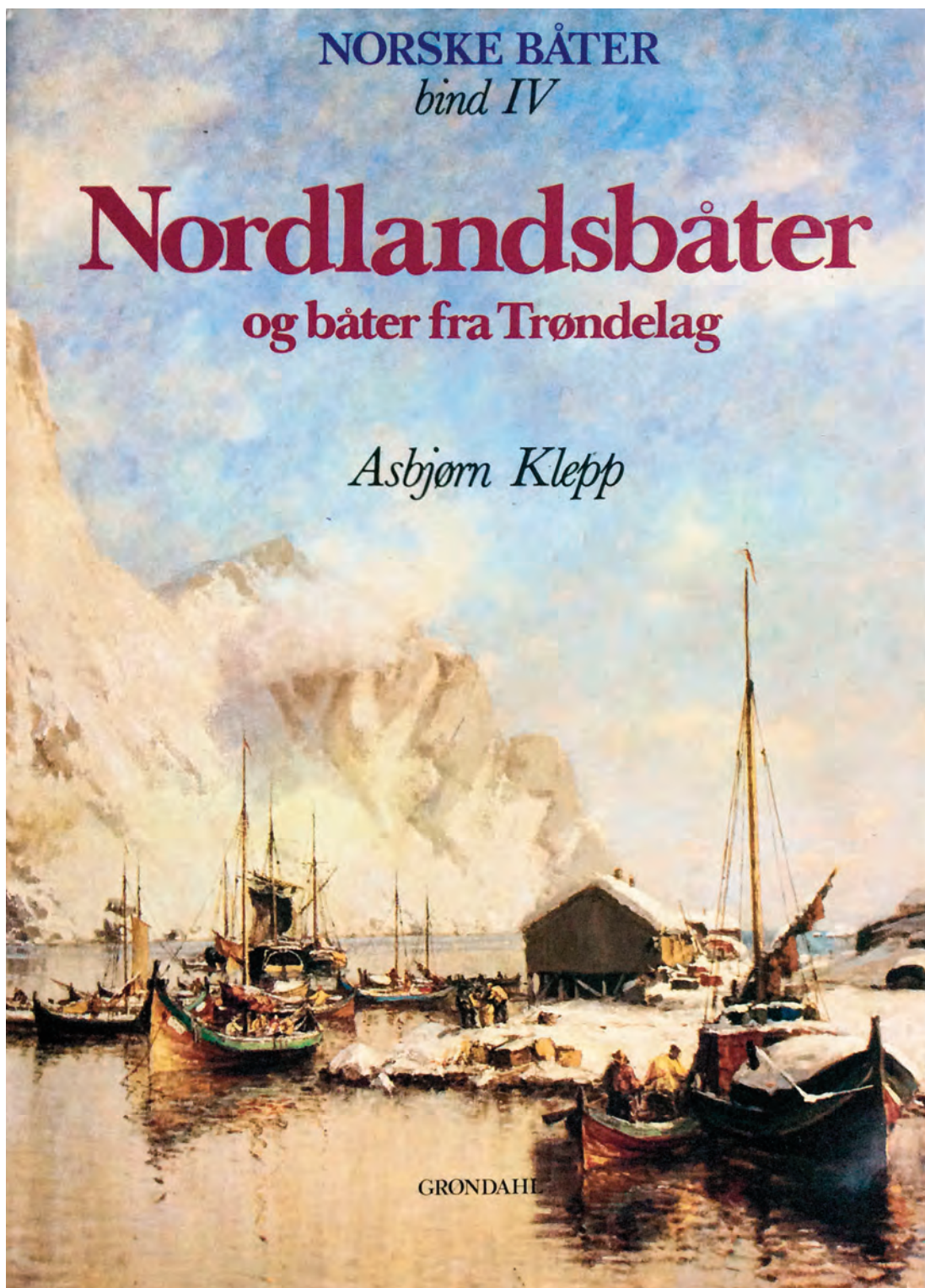
I to senere artikler – «Eldre båtbygging i Troms og Finnmark» (1984) og «Fra bondenæring til verftsdrift i byggingen av fartøy og båter i det nordenfielske Norge» (1986) – forfølger han temaet båtbygging og tekniske, økonomiske og strukturelle tilpasninger, men berører også tradisjonens betydning. Jeg velger likevel å stoppe opp ved en ganske annerledes tekst fra 1986, nemlig 'duellen' mellom Eilert Sundt, Jon Elster og Asbjørn Klepp, som jeg oppfatter som Asbjørns kanskje mest sentrale – eller i hvert fall skarpest fokuserte – vitenskaps-teoretiske bidrag. Som sådan fortjener teksten en litt lengre omtale. Her videreutvikler han den dikotomien han har beskrevet mer empirisk i artikkelen fra 1977 og boken fra 1983, nemlig forholdet mellom funksjonalitet ut fra naturgitte faktorer og tradisjonsstabilitet eller den menneskelige faktor. Og det gjør han blant annet via nærlesning av Eilert Sundts skrifter og dennes upubliserte feltarbeidsnotater fra

NORSKE BÅTER
bind IV

Nordlandsbåter

og båter fra Trøndelag

Asbjørn Klepp

oppholdene på Haram og i Nord-Norge på 1850–60-tallet.

Eilert Sundt ble svært begeistret for nordlandsbåten, som han mente ikke bare var den vakreste av båter, men også en båt som hadde nådd sin perfekte og endelige funksjonelle form. Darwin-inspirert som han var, har han beskrevet nordlandsbåten som resultatet av en lang evolusjonistisk utviklingsprosess. Sundts darwinistiske analogi til biologenes «lokale maksimum» har så Jon Elster grepet fatt i og drøftet som modell for teknologisk endring i flere skrifter tidlig på 1980-tallet.

Asbjørn tar opp tråden og nøster videre. Han påpeker for det første at den tid var over da man mente å kunne overføre naturvitenskapelig systematikk på kulturelle prosesser. Ironisk nok ble denne avvisningen av den naturvitenskapelige systematikken publisert i festskriftet til Knut Kolsrud, som var den etnologen som helt frem til ca. 1980 hevdet at nettopp slik systematikk burde kunne anvendes på

kulturelt materiale, blant annet med henvisning til selvsamme Sundt. For det andre – og det er artikkelens hovedanliggende – peker Asbjørn på at «senere etnologisk arbeid med materielle former og næringsstrukturelle former» (en beskjeden henvisning til egne båtstudier) kan korrigere grunnlaget for Sundts teoridannelse. Samtidig ville en empirisk-etnologisk tilnærming gjøre det mulig å nyansere Elsters vitenskapsfilosofiske tilnærming.

Asbjørn foretar en grundig lesning av Sundt med tanke på hans noe motsigelsesfylte vitenskapssyn (både evolusjonist og kreasjonist), og viser til de store endringene som skjedde med nordlandsbåtene nettopp i årene frem mot Sundts nordlandsstudie (1863). Sundt var ikke ukjent med at det hadde skjedd endringer, men han anlegger en evolusjonistisk forklaringsmodell som går ut på at utviklingen skyldtes båtbyggernes *tilfeldige* avvik fra båt til båt, der nye positive egenskaper ble observert av brukerne og videreført i neste modell. Gjen-

Erindringen på Oslofjorden,
juni 1987. Ved rorkulten
Asbjørn Klepp, forut med
trossa Bjarne Rogan.
Foto: A. Sand.

nom utilsiktet variasjon og seleksjon skulle altså utviklingen ha ført frem til et perfekt sluttresultat, der intet lenger kunne endres uten at noe gikk tapt. Mens Sundt hevdet at endringene egentlig var *utilsiktet*, mener Asbjørn at nettopp bevisste avveininger og tilsiktede endringer var et fremtredende trekk ved denne båtkulturen. Samtidig påviser han at sluttproduktet ikke på langt nær var så enhetlig eller så optimalt som Sundt hevder.

På grunnlag av Sundts notatbøker kan han dessuten påvise hvor Sundt ut fra manglende innsikt i det praktiske har misforstått det han observerte. Asbjørn formulerte det slik (1986:168–i69):

Både tilfeldighetene i utviklingen og det ekvilibristiske sluttprodukt var en forutsetning for at nordlandsbåten skulle kunne forklares ut fra Darwins modell. [...] Nordlandsbåtenes finstemte avveide egenskaper som Sundt postulerer som forutsetning for sin darwinis-

tiske modell, gir han bare elementære eksempler på i *Folkevennen*. For å komme til bunns i disse sammenhengene har det ikke vært tilstrekkelig å være aktiv intervjuer. Båtforståelse er ved sine mange samspillende faktorer så komplisert at den folkelige innsikt har vært utpreget empirisk, knyttet til den praktiske utøvelse og vanskelig å få verbalisert løsrevet fra denne.

Dette er befriende lesning for den som heller aldri virkelig har forstått kapitlene om seil, rigg og manøvrering og forholdet mellom skrog, mast og seil i boken fra 1983 (over). Å være 'i samme båt' som Eilert Sundt føles ikke som noen fallitterklæring! Når det er sagt, bør det tilføyes at Asbjørn gir Sundt rett i en rekke andre observasjoner og fortolkninger når det gjelder den finstemte balansen og alle kompromissene i båtenes utforming – men altså ikke i påstanden om et tilfeldighetenes spill og heller ikke at det optimale sluttproduktet

Instituttur med Erindringen juni 1987. Fra venstre Anna Helene Tobiassen, Ingrid Lowzow, Bjarne Rogan, Asbjørn Klepp og Göran Rosander. Foto: A. Sand.

var nådd på 1860-tallet. Nordlandsbåten skulle komme til å gå gjennom flere forbedringer senere.

Jon Elster, som et par år før hadde karakterisert Sundts forklaring på nordlandsbåten utvikling som en «kvasi-darwinistisk modell» for teknologisk utvikling, spiller på mange måter på lag med Asbjørn i dommen over Sundt. Blant annet avviser han Sundts tese om naturlig seleksjon etter en biologisk modell. Som Asbjørn mener også Elster at båtforbedringene var intensjonelt valgte – men han stiller spørsmål ved hvorfor endringene hele tiden var så små og så lite fremskrittsorienterte – i og med at det var *intensjonell* atferd. På dette punktet utdyper og nyanserer Asbjørn problemfeltet ved å vektlegge tradisjonens rolle, det vil blant annet si innøvde ferdigheter hos så vel båtbrukere som håndverkere, relatert til bestemte båttyper – *in casu* den klinkbygde nordlandsbåten.

Gjennom en argumentasjonsrekke som her bare kan gjengis kursorisk, viser han hvordan en gjenstand som den gamle nordlandsbåten må betraktes som «en kognitiv erkjennelse» – en kombinasjon av *overlevert innsikt* og *egen erfaring* i form av *learning by doing*, der selv intensjonelle endringer er uløselig knyttet til «det overleverte, det erfarte og det konkret nærværende» (s. 173). Et forløp slik Elster hadde forventet, ville ha betydd et brudd med «den kulturelle trygghet» i tidligere båttradisjon. Videre avviser Asbjørn koplingen hos Elster mellom tradisjonell handling og irrasjonalitet, med henvisning til hvorfor nordlandsbåten for mange lenge ikke var et irrasjonelt men et fornuftig valg i forhold til nyere konstruksjoner. Og når nordlandsbåten først var valgt, måtte man nødvendigvis følge «et opptrukket konformitetsmønster med små toleranser for avvik».

Nyansene kan kanskje synes hårfine. Men diskusjonen gjelder dypest sett vesent-

lige trekk ved tradisjonsprosessen. Der Sundt med sin darwinistiske grunnholdning hadde oppfattet utviklingen av nordlandsbåten som et resultat av *naturlig* (ubevisst) *seleksjon*, hevdet Elster ut fra sin moderne rasjonalitetstenkning at det dreide seg om *kunstig* (intensjonell og *strategisk*) *seleksjon*. Med sitt kjennskap til empirien – i form av erfaringskunnskap om båttypen, kombinert med historiske kunnskaper – kunne Asbjørn argumentere overbevisende for begrepet *tradisjonskonform* (intensjonell og *taktisk*) *seleksjon*.

*

Asbjørns arbeidskapasitet i disse årene var upåklagelig, likeså hans sans for bredden i folkekulturen. Samme år som den store boken om nordlands- og trønderbåtene ble utgitt (1983), publiserte han en grundig studie av flatbunnede båter i Norge, «... den styggeste af alle vore farkoster ...» (61 s.) – som fyrdirektør Diriks hadde formulert det. Den hierarkiske ordningen i båtforskningen har vært båter med kjø, så prammer med bare et kjølbord, og – som laveste kaste – de egentlig flatbunnede farkostene, som blant annet Lyngør-putten. Men både høyt og lavt i folkekulturen har fanget hans interesse; på samme måte som han hadde favnet over både den lovpriste leksvikskia og de miskjente trugene, arbeidet han parallelt med den myteomspunnede nordlandsbåten og den uanselige putten fra Sørlandet.

Utgangspunktet var Lyngør, der sommerferiene på slutten av 1970-tallet ble benyttet til feltarbeid. Mens han hadde tråkket i andres fotspor (og justerte dem) når det gjaldt nordlandsbåten, bærer undersøkelsen av de flatbunnede båtene preg av et pionerarbeid. Begrunnelsen for hans befatning med flatbåningene var at de er en av de oftest forekommende båttyper i verden, men likevel i liten grad

studert, og i norsk sammenheng knapt nok i det hele tatt. På grunn av typens store spredning og høye alder vil bedre kunnskap om dem trolig kunne gi interessant informasjon om fortidens båtbyggeri og om kulturspredning. Studien har da også en todelt problemstilling, nemlig en funksjonsanalyse av putten som type kombinert med en kulturgeografisk oversikt over 'familien' flatbåninger.

Han går detaljert inn på putten i Lyngør-området, slik den kunne observeres som en populær småbåt rundt 1980. Form- og funksjonsanalysen er bygget over samme lest som hans tidlige båt-, ski- og trugeundersøkelser. Studien av puttens form, konstruksjon og egenskaper er basert på egne registreringer, oppmålinger og intervjuer. Så går han til arkivene og til litteraturen for å få svar på spørsmål om opphav og utbredelse for denne og liknende flatbunnede båttyper. I den historisk-geografiske jakten på flatbåninger, som inkluderer en drøfting av sammenhengen mellom ferskvanns- og saltvannsbåter, fører han oss Norge rundt, ut i Europa og over Atlanteren, til bankefiskernes doryer og *the skiffs* på the Great Lakes. Så går ferden tilbake til Lyngør-puttens mulige opphav, og studien avsluttes med en kulturteoretisk drøfting av parallellitet, lån og spredning av kulturelementer og en hypotese om historiske sammenhenger.

*

Alle disse båtstudiene er preget av et hovedsakelig retrospektivt blikk mot førindustrielt håndverk og teknologi, med et lite unntak for den delen av studien av flatbåninger som retter seg mot Lyngør-putten i samtiden. I sin siste publikasjon knyttet til båter, *Kunnskapsbevaring og kunnskapsformidling i fartøyvernet* (1994, 64 s.), er derimot blikket rettet mot samtid og frem-

tid. Her er det ikke de gamle farkostene i seg selv eller historiske endringsforløp som står i fokus, men som tittelen antyder: kunnskapen om dem i dag og i morgen. Boken er nærmere omtalt under. Bakgrunnen var ett års permisjon (1993) for å utføre en undersøkelse under Norges forskningsråds 'Program for forskning om kulturminnevern' (FOK). Her kunne Asbjørn kombinere sin doble kompetanse – kjennskapet til gamle båter og interessen for erfarings- og kunnskapsbegrepet, som er temaet for neste avsnitt.

Tradisjon og kultur, erfaring og kunnskap

Kulturelle prosesser er et underliggende interessefelt i en rekke av Asbjørns publikasjoner. Som vist i det foregående, har spesielt traderingsprosessen og tradisjonsbegrepet stått sentralt i så vel skistudiene som båtstudiene. I et par andre artikler, publisert innimellom de som er omtalt ovenfor, løfter han opp begrepene og prosessene, samtidig som han griper tilbake til sitt eget feltarbeid for empirisk belegg.

Den første av disse artiklene, som for øvrig var pensumlitteratur i mange år, er «Tradisjon og kultur», publisert i *Norveg* i 1980 (29 s.). Utgivelsestidspunktet for denne artikkelen er verdt å merke seg, fordi den ble skrevet i hans tid som vitenskapelig assistent ved instituttet. Mens professor Knut Kolsrud fortsatt holdt sine forelesninger om funksjonalisme (og lot dem trykke i 1982–83), satt hans unge assistent og skrev en artikkel som pekte mot en vei ut av det funksjonalistiske uføret, eller som han selv forsiktig uttrykte det: som innebar «en metodisk advarsel mot å overaksentuere kulturens funksjonelle aspekt» (s. 220). Den var i høyeste grad faglig opposisjonell, om enn i en diskret form.

Artikkelen begynner med en gjennomgang av tradisjonsbegrepets ulike bruksmå-

ter, som kulturelt innhold og som prosess. Han drøfter 'tradisjon' som 'motstand mot endring' versus et 'forsvar for det bestående' – og her aner vi spirene til den argumentasjonen han førte mot Jon Elster noen år senere. Inspirert av den svenske etnologen Olof Hasslöf gjennomgår han de ulike tradisjonsmediene – som blant annet muntlig tradisjon, manuell tradisjon eller materialisert teknikk/motorikk, og gjenstandene selv – og drøfter disse som *kommunikasjonsmedier*. Videre tar han ettertrykkelig avstand fra et (sosialantropologisk) kulturbegrep som skiller mellom et abstrahert idé-nivå og det konkrete, materialiserte nivået – det vil si det kulturbegrepet som en del toneangivende svenske etnologer på denne tiden argumenterte for. Samtidig slår han broer til amerikansk kulturanthropologi (Kroeber, Linton, Herskovits).

De empiriske eksemplene som han henter fra egen forskning – pyntelister på leksvikskiene, tåbindinger og helbindinger på gamle østerdalsski, og kjølfestet på en listerbåtvariant som ble introdusert i Trondheimsfjorden rundt 1900 – kan nok i sin detaljeringsgrad fortone seg som *'flyspeck ethnology'*. Asbjørn viser imidlertid her sitt sunne bondevett ved å vedgå at dette kan ligge nær opptil en uønsket «tomme-stokk-etnologi», men at empirien bare må forstås som et utgangspunkt for kulturteoretiske overveielser. Og nettopp ved å påvise at et rent ornamentalt trekk som pyntelistene viste stor tradisjonsstabilitet gjennom århundrer, frigjør han seg fra den rådende funksjonsanalysen som strengt tatt bare var opptatt av funksjonelle trekk ved gjenstanden. På liknende måte viser han hvordan tradisjonen forstått som prosess, var bedre egnet til å forklare både kjølkonstruksjonen og variasjonene i skibindinger – der en funksjonsanalyse ville komme til kort eller forklare fenomenet som irrasjo-

nelt. Eller som han konkluderer: Etnologien – eller 'kulturhistorien', som han ofte betegner fagfeltet – «vil alltid ha preg av en tradisjonsvitenskap» (s. 220).

*

Sitt første internasjonale innlegg holdt han på den nordiske etnolog- og folkloristkongressen i Liperi, Finland, i 1981 (trykt 1983). Kongressens tema var nettopp 'tradisjon' – «Nordic tradition research – schools and lines of thought». Asbjørns oppgave var å kommentere den svenske etnologen Ulla Brücks key-noteforedrag om «Customs and habits». Det gjorde han på en både skarpsindig og kritisk måte, med en etterlysning av en mer konsistent begrepsdiskusjon, der han trakk veksler på både eget feltarbeid og eldre forskning, ikke minst på Eilert Sundt og hans studier av ulike 'skikker'. Han er opptatt av Sundts forståelse av relasjonen mellom det sosiale og det materielle og argumenterer på en måte som ligger svært nær opp til dagens forståelse av begrepet materialitet – «the behaviour materialised in artefacts» (s. 103). Han slår et slag for dugnaden som et sentralt forskningsobjekt for å forstå tradisjonsprosessen og understreker tradisjonsforskningen som et av etnologiens fremste karakteristika.

*

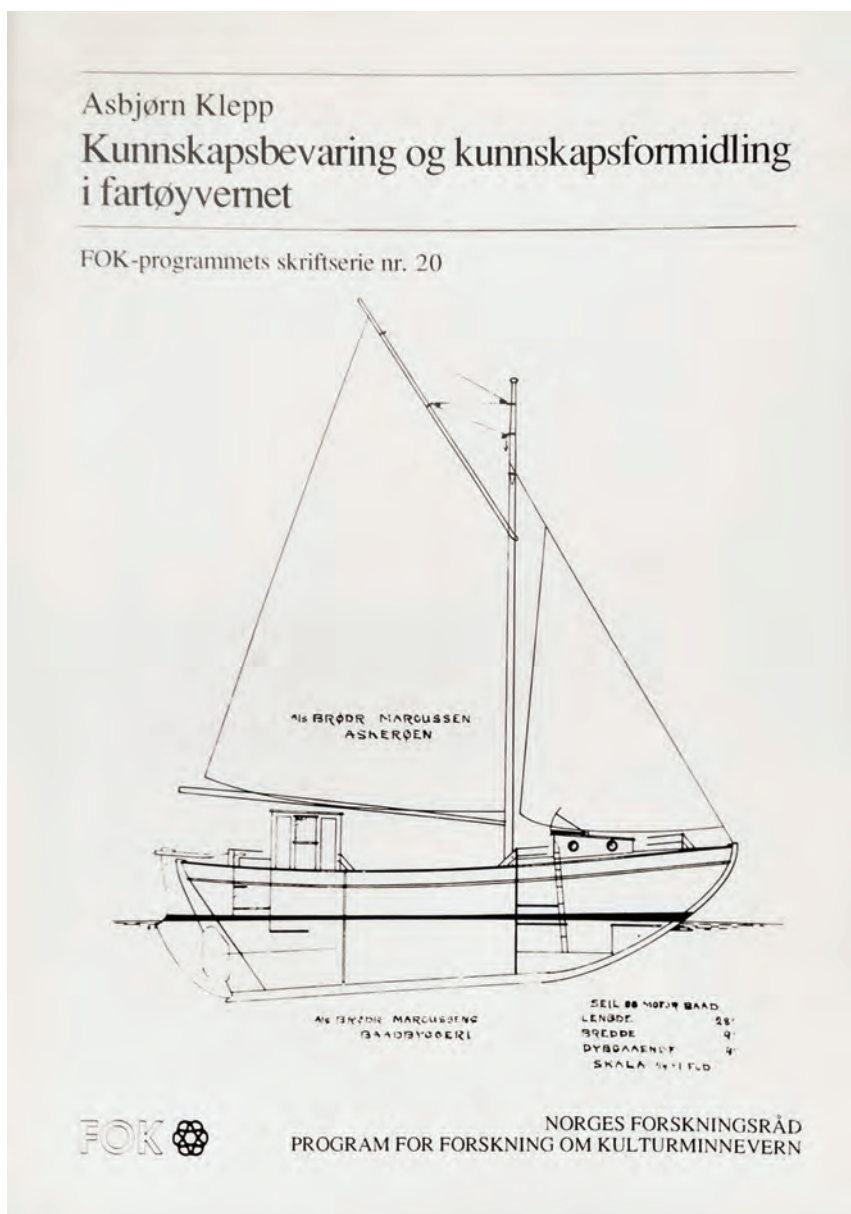
Da tidsskriftet *Dugnad* i 1988 skulle presentere et temanummer om sosialisering, ønsket redaksjonen bidrag om trading av holdninger og verdier, kunnskaper og ferdigheter. Asbjørn tok igjen båten som utgangspunkt, men vinklet sitt bidrag noe annerledes enn i sine foregående artikler om tradisjon og erfaring. Artikkelen «Erfaringskunnskap – forholdet mellom læring og forståelse» (1988) hviler tungt på

lesefrukter fra kognitiv antropologi, pedagogikk og psykologi. Hans innfallsvinkel er å skjelne mellom et utenfraperspektiv og et innenfraperspektiv (etisk versus emisk), det vil si hvordan forskeren kan observere læringsprosessen utenfra og hvordan individet selv, gjennom interaksjon med andre i sin gruppe, oppfatter og tolker normer for atferd. Dette knytter han igjen til hvordan det i mange sammenhenger – blant annet seiling og sjøbruk, båtlag og mannskap – kunne være de rent praktiske ferdighetene som var limet i den sosiale interaksjonen.

Som han understreker, har kulturhistorikere tidligere vært mer opptatt av å oppnå innsikt i selve de tekniske løsningene enn i hvordan de har vært *forstått* av dem som sto midt oppe i det. Det siste er jo nettopp det perspektivet han selv har hatt, når han har beskrevet motstand mot endringer som et rasjonelt forsvar ut fra brukerens egen forståelse. Igjen nytter han empiri fra den nordnorske båtreformen, med de endringer og all den prøving og feiling som foregikk rundt forrige århundreskifte, kombinert med begreper og perspektiver fra de nevnte kognitive vitenskapene. Tilnærmingen til sosialiseringprosessen er her i mindre grad tradering i et generasjonsperspektiv enn interaksjon i et gruppeperspektiv. Fokuset er egentlig det samme som i diskusjonen med Elster, nemlig hvordan tidligere erfaring var til hinder for større endringer. Men begrepsapparat (blant annet «kulturelle formater») og perspektiver låner han denne gangen fra de kognitive vitenskapene.

Han viser her nok en gang en utpreget vilje til å prøve ut nye perspektiver og teoretisere over empiri fra eget feltarbeid. Men denne artikkelen henger nok litt 'på utsiden' av hans øvrige tekster omkring erfaring og kunnskap, og alle innlånene fra andre fag gjør teksten tyngre enn vanlig.

*

Erfaring og kunnskap kan behandles på mange måter. I 1994 kom en i det ytre uanselig publikasjon, nemlig hefte nr. 20 i FOK-programmets skriftserie, med tittelen «Kunnskapsbevaring og kunnskapsformidling i fartøyvernet» (64 s.). Den som hadde forventet nok en tørr offentlig utredning om kulturminnevern fikk en positiv overraskelse. Den er en forbilledlig lett og godt

skrevet utredning, der Asbjørn uten å trekke bastante konklusjoner stiller en del kritiske spørsmål ved den praksis som hadde vært drevet i denne grenen av riksantikvarens portefølje. Den lille boken er basert på et omfattende feltarbeid over hele landet, der han i løpet av sitt friår tittet et tyvetalls verneprosjekter nærmere i kortene og intervjuet en lang rekke personer innenfor fartøyvernet. Prosjektene favner alt fra mindre seilbåter via motorfartøyer til de store skoleskipene.

På en lettfattelig og poengtert måte får han frem det konfliktfylte, paradoksene og dilemmaene i fartøyvernet frem til 1990-tallet, blant annet forholdet mellom vern og bruk, mellom fartøyene som fysiske objekter og kunnskapene om og omkring dem som et totalt aktivitetsfelt, om formidling til de få versus de mange. Et hovedmål for norsk fartøyvern hadde vært å sette de gamle fartøyene i operativ stand, samtidig som drift er en forutsetning for å vedlikeholde og formidle kunnskaper. På den annen side betyr restaurering og drift at autentisitet og kildeverdi – et annet imperativ i kulturminnevernet – svekkes eller tapes helt.

Det står for Asbjørn klart at kunnskap bare kan vedlikeholdes og formidles når båtene er i drift, eller som han oppsummerer det: «I et kulturhistorisk perspektiv er disse kunnskapene og ferdighetene like verdifulle som fartøyene betraktet som fysiske objekter» (s. 7, 60). I og for seg et synspunkt som må ha vakt en viss motstand. Han går langt i å antyde at fremfor kostbare restaureringsprosjekter ville det være bedre å bygge kopier – det ville opprettholde både håndverkskunnskapene og driftskunnskapene og lette formidlingen.

Utredningen har sin styrke i måten han angriper temaet kunnskap og trading på. For det første skiller han mellom kunnskap

på flere nivåer. I bunnen ligger kunnskap om fartøyet i dets opprinnelige kontekst. Neste nivå er kunnskap om konstruksjon, bygging og drift, som bare kan traderes via objektene selv. Det tredje nivået er det politiske, nemlig formidlingen av kunnskapene om den maritime historien til allmennheten. Og for det andre angriper han feltet via de ulike kunnskapsbegrepene, nemlig abstrahert påstandskunnskap versus erfaringskunnskap, eller fortrolighets- og ferdighetskunnskap.

Alt i alt ingen bastante konklusjoner, men en invitasjon til en fornyet og nyansert debatt om bevaring versus formidling og drift – eller «driftens uløselige dilemma», belyst gjennom temaene autentisitet og kildeverdi, erfaring og kunnskap.

Den mangfoldige og mangetydige fritiden – et prosjekt som kom bare delvis i havn

I 1986 startet NAVF opp det bredt anlagte, tverrfaglige KULT-programmet. Et av programmets hovedområder var «Kulturarv og kulturell endring». Dette var temaer Asbjørn hadde arbeidet med i mange år, ikke minst på felt som var preget av overgangen fra arbeidsliv til fritidsaktivitet (skiløping, seiling).

Etnolog- og folkloristmiljøet ved UiO gikk sammen om et større paraplyprosjekt – «Endringer og stabilitet i dagliglivets kultur i Norge etter 1900». Bjarne Hodne ledet UiO-folkloristenes delprosjekt, mens Asbjørn i samarbeid med Göran Rosander ved Norsk etnologisk gransking (NEG) fikk tilslag på et delprosjekt med tittelen «Fritidsmentalitetens betydning for dagliglivets kultur». NEG skulle ta seg av norsk hyttekultur, mens instituttets delprosjekt var «Dagliglivets fritidskultur som levekårsvariabel», i dagligtale kalt «Fritidsprosjektet». Målet var å belyse mentalitetsendringer på 1900-tallet, i overgangen fra det

eldre samfunns- og arbeidslivet til det moderne forbrukersamfunnet, med det sterkt ekspanderende fritidskonsumet som prisme.

Det var ikke lagt opp som et personlig prosjekt, men et prosjekt som skulle trekke inn instituttmiljøet i større bredde, og med en egen prosjektleder. Av ulike årsaker kom det aldri noen større publikasjoner ut av prosjektet. Det genererte en del hovedoppgaver og en antologi (1993), og i regi av NEG dessuten et omfattende materiale i form av spørrelistesvar (spørreliste nr. 148/1987: Hytter og hytteliv og nr. 149/1988: Ferier). Som nybakt professor fikk han selv aldri tid til å gå virkelig tungt inn som forsker i prosjektet. Han gjennomførte imidlertid sin delstudie, basert på feltarbeid i Finnmark.

I en artikkel i 1988 – «Fritidskultur som etnologisk forskningsfelt» – redegjør han for KULT-programmet og Fritidsprosjektets problemstillinger. Her gjør han seg også noen refleksjoner om programstyrt forskning og hvordan etnologifaget kan bidra i denne typen undersøkelser. Han peker på at etnologiske undersøkelser om kulturell endring gjerne har lagt størst vekt på å forklare hvorfor noe er blitt borte. Når det gjelder fritidssamfunnets fremvekst vil det derimot måtte legges mer vekt på det som består og det som blir til, og hvordan tradisjonelle elementer tilpasses nye sammenhenger, i en form for kvalitativ levekårsundersøkelse.

I prosjektets tidlige fase ble naturlig nok 'fritid' valgt som ett av tre hovedtemaer på den 25. nordiske etnolog- og folkeminnkongressen (Gausdal, januar 1989), der instituttet i Oslo var tungt inne i planleggingen. Asbjørn holdt foredraget «Fritid – en kostbar vare». Tittelen var en omskriving av den gamle greske aforismen «Tid er en kostbar vare». I denne teksten (1989) og i innledningen til antologien (1993) drøfter

han begreper og avgrensningsproblemer – som tid, fritid, arbeidsfri tid, forpliktet tid og uforpliktet tid. Han ser på utviklingen gjennom 1900-tallet – med fritid som en kampsak for arbeiderbevegelsen, endringer i arbeidstidsbestemmelsene, ulike holdninger mellom by og land, økonomiske og sosiale forskjeller, den moraliserende bekymringen over bruk og forbruk av fritiden, fremveksten av en 'fritidskultur' og

fritiden som en 'livsstilsarena', og ikke minst hvordan den 'frie tiden' fylles med nye typer forpliktelser. Eller i stort: Hvordan en «tidligere lutheransk-puritansk arbeidsmoral har fått sitt motstykke i en like legitim 'gledesmoral'» (1993:16). Som det spilles på i antologiens tittel og kapitelovertitlene: Fritiden er både *mangfoldig* og *mangetydig*.

Asbjørns tematiske bidrag til prosjektet var en lokal undersøkelse i et fiskermiljø i en kystkommune i Vest-Finnmark, basert på eget feltarbeid og med tittel «Utviklinga kom jo å sette veldig preg på ungan ...» (1993). Undertittelen lyder «Fra arbeidsfellesskap til fritidsfellesskap i kystkulturen». I en bred gjennomgang av arbeids- og dagligliv og barns sosialisering får han frem de omfattende endringene i manns minne. Til inn på 1960-tallet hadde det i stor grad vært arbeidet og fellesskapet rundt farens arbeid som strukturerte familiens livsførsel og skapte fellesskapsfølelse og sammenheng i tilværelsen. Men med en overgang til atskilte arenaer for produksjon, læring og rekreasjon endret dette seg raskt og radikalt. Tiden er blitt mye klarere oppdelt i perioder for arbeidstid, skoletid og fritid. Han viser hvordan det blir i familiefellesskapet i fritiden, og særlig gjennom friluftslivet, at barna får kunnskap om området, om naturforholdene, og til dels om tidligere arbeidsliv og tradisjonell livnæring.

Denne undersøkelsen, betraktet som en studie av *fritid*, forble nokså isolert i hans forfatterskap. På den andre siden knytter den an til temaer fra mange av hans andre studier – av kystkultur, av læring og av sosialisering, av moderne skigåing og båtbruk. Det er også slående at i antologien som kom ut av Fritidsprosjektet er Asbjørns undersøkelse den eneste (med unntak av Liv Emma Thorsens) som helt konkret ser fritid i sammenheng med arbeid.

Det gamle samfunnets naboskapsrelasjoner – og det økonomiske perspektivet

Det er derimot et annet felt som han aldri la helt bort gjennom sitt aktive forskerliv, fra det første feltarbeidet i 1971 til de siste publikasjonene i 2001 og 2002. Det er dugnaden som uttrykk for en sosial og økonomisk relasjon, fra førindustriell tid opp til samtiden.

Alt på feltarbeidet for IFSK i Gauldalen i 1971 observerer han en klar ulikhet i organiseringen av dugnadsarbeidet mellom de nedre og de øvre bygdene. I de nedre, mer velstående bygdene er ordningen sterkt normert: én voksen, arbeidsfør mann skulle møte fra hvert gårdsbruk som ble tilsagt. I de øvre gauldalsbygdene, med trangere kår, møtte derimot alle som hadde anledning, ofte alle de arbeidsføre på et bruk. Dette knytter han opp mot sosiale og økonomiske ulikheter («En informant [...], 1976), men uten å gå inn i noen form for analyse, i denne sin første artikkel. Inspirert av Rigmor Frimannslund Holmsens forelesninger om naboskapsrelasjoner i det gamle bondesamfunnet, og ikke mindre av vennen og studiekameraten Helge Norddølums artikkel om emnet, valgte Asbjørn å anlegge et økonomisk perspektiv på denne tradisjonelle samarbeidsformen.

*

Hans tunge, teoretiske bidrag til studiet av dugnadstradisjonen kom i 1982 («Reciprocity and Integration into a Market Economy. An Attempt at Explaining Varying Formalization of the 'Dugnad' in the Pre-Industrial Society»). Bakgrunnen var følgende: Like etter hans første tekst om dugnaden (1976) kom Helge Norddølum med en analyse av denne institusjonen i Valdres (1976). Det var en glimrende analyse av lokale og regionale variasjoner av dugnaden, basert blant annet på økono-

misk teori lånt fra historie og antropologi (A. V. Chayanov, M. Godelier, K. Polanyi). Etter Norddølums tragiske dødsfall under et feltarbeid ble denne teksten oversatt til engelsk og publisert på nytt (1980). Til tross for Norddølums overbevisende resonnementer omkring differensiering og oppløsning av institusjonen, knyttet til overgangen fra subsistensøkonomi til markedsøkonomi, så Asbjørn en klar dissonans i forhold til sine egne funn fra Gauldalen. Det mest påfallende var at dugnaden var sterkest normert og institusjonalisert i det området der markedsintegreringen var sterkest og behovet for slik naboassistanse var minst. Ut fra en rasjonalitetstankegang (og ikke minst fra en funksjonalistisk tankegang) burde systemet her være oppløst. Han ser igjen tradisjonens betydning, men han angriper problemet via et annet innlån fra økonomisk antropologi, nemlig Marshall Sahlins' resiprositetsteori. Ut fra Sahlins begrepsapparat (generalisert, balansert og negativ resiprositet) og en gjennomgang av dugnad-variantenes relative kronologi, deres integrering i markedsøkonomien og endringer i sosiale forhold, klarer han å forene de tilsynelatende motstridende funnene fra Valdres og Gauldal og samtidig gi et overbevisende supplement til Norddølums analyse. På et overordnet plan viser analysen at forholdet mellom økonomi og sosial organisasjon i det førindustrielle samfunnet kan ses som to sider av samme sak, og den illustrerer hvor kulturbetinget – eller tradisjonsbetinget – den økonomiske rasjonaliteten var.

*

Økonomiske perspektiver hadde fått et visst innpass i Oslo-etnologien siden siste del av 1970-tallet, noe som blant annet kom til uttrykk allerede på det årlige etnologseminaret i 1979 – omkring temaet

jordbruk og næringskombinasjoner, der Asbjørn snakket om forholdene på Inderøy (1979). Men etter dugnad-artikkelen i 1982 drøyde det til godt ut på 1990-tallet før han igjen slo til med en studie av et tradisjonelt fenomen analysert i et økonomisk perspektiv, nemlig «Skålgaven. Et eksempel på økonomisk integrasjon i det førindustrielle samfunn» (1995). Mens dugnadsartikkelen (1982, over) har en rendyrket teoretisk tilnærming uten å trekke inn empiri (annet enn en generell henvisning til IFSKs arkiver), gir denne svært lesverdige artikkelen om skålgaven et solid empirisk belegg som drøftes i lys av ulike økonomiske teorier – men ikke *bare* det.

Skålgaven – en sterkt normert penge-gave fra gjestene til brudeparet i tidligere tiders brylluper – har mye til felles med dugnaden, i den forstand at de representerte to av flere institusjoner for nabhjelp i det førindustrielle samfunnet. Etter en gjennomgang av eldre kildemateriale (NEG, bygdebøker, og i særlig grad Eilert Sundts skrifter, men også statistikk om befolkning og økonomiske forhold), tegner han et bredt bilde av denne tradisjonen. Ut fra dette materialet avtegner det seg primært et bilde av skålgaven som en gjensidig økonomisk forsikringsordning i det gamle samfunnet, og han viser hvordan de ulike varianter i rom og tid kan forstås ut fra de ulike resiprositetsmodellene.

Der kunne artikkelen i og for seg ha vært avsluttet. Men han slår seg ikke til tåls med en slik økonomisk analyse – ikke fordi den blir feilaktig, men fordi han finner at den blir utilstrekkelig.

I forlengelsen tar Asbjørn opp bryllupet og skålgaven som et symbol på den sosiale orden. Han drøfter det norske bondebryllupet – med belegg i empiri – som en form for invertert samfunnsorden. Den midtre fasen av disse tre- til femdagers bryllupene kunne

være fylt med all slags løssluppen lek og spillopper, og med et fokus på erotikk og fruktbarhet – kort sagt uorden i forhold til det tradisjonelle bondesamfunnets uskrevede regler for atferd. Han får klart frem parallellen mellom bryllupet og karnevalet. Den sterkt formaliserte skålgaven ved slutten av bryllupet – der overhodet i alle husstandene, i alles påsyn, skulle gi en pengegave normert etter status og slektskapsrelasjoner, tjente symbolsk til å bringe den løsslupne forsamlingen tilbake til den samfunnsmessige orden.

I et avsluttende avsnitt om analyseperspektiver går han gjennom de ulike økonomiske modellene, peker på hvordan formalistisk økonomi (rasjonell maksimeringsteori) kommer til kort, mens substantivistisk økonomi (Polanyi m. fl.) i en helt annen grad åpner for å forstå samspillet mellom mennesket, dets materielle og sosiale miljø. Han avlegger også nettverksanalysen en visitt, før han konkluderer med at selv om substantivistisk økonomisk tenkning fører lengst overfor fenomenet i det førindustrielle samfunnet – der skålgaven kan stå som et eksempel, så vil en kompleks virkelighet oftest ikke la seg tvinge inn i en enkelt analysemåte.

Om vi ser disse artiklene under ett, er der to ting som peker seg ut. Det ene er hvordan disse institusjonene, som var godt belagt i IFSKs materiale og som tidligere bare hadde vært forstått i et litt romantiserende lys av sosiale skikker, løftes opp gjennom en økonomisk analyse. Det andre er at Asbjørn ikke stoppet der. Ved å se hele som et *fait social total*, ved å se det økonomiske som integrert i det sosiale, kommer vi et langt skritt nærmere en kompleks virkelighet.

... via jordhus til dugnaden i vår tid

Med artikkelen fra 1995 endte hans befat-

ning med de førindustrielle formene for nabohep og gjensidige støtteformer. Samtidig påbegynte han et nytt feltarbeidsprosjekt, der temaet var dugnad og samvirkeformer i nyere tid. Planen var å skrive en større bok om dugnaden, der han kunne trekke trådene fra det gamle samfunnet frem til i dag, med eksempler fra 'Norge rundt'.

Det lå ikke i kortene at Asbjørn skulle begynne å studere husbygging. På den andre siden – han var en praktiker som hadde bedre forutsetninger enn de fleste av kollegene, nettopp gjennom oppveksten og det egenerfarte. Første gang jeg besøkte ham i det nybygde huset i svigerforeldrenes hage i Bærum, rundt 1980, møtte jeg ham til knes i jord og søle, i kjeledress og i ferd med å flytte jordmasser med en selvbyggerbåre. Lite ante noen av oss at selvbyggere skulle bli hans siste forskningsprosjekt. Like etter var han hjemme hos meg og innsiserte mitt nye tilbygg, med så saklige kommentarer til arbeidet at snekkeren stoppet opp og lurte på hva dette var for en kar. «Jeg ser du har skåret 'nesedrypp' i underkant av ytterpanelet, det er bra!», var Asbjørns svar. Han hadde de nødvendige forutsetningene for å snakke hus med folk.

Nå var det verken hus, konstruksjoner eller selvbyggere i seg selv som kom til å interessere ham, men *samarbeid* knyttet til husbygging. Han foretok en rekke feltarbeidsreiser til steder i landet der folk hadde bygget større ting sammen, blant annet dokumenterte han en kirke i Nord-Trøndelag bygd på dugnad. Han rakk ikke å skrive om alle disse byggeprosjektene, men det ble en serie artikler om jordhusbyggingen i Akershus i etterkrigstid. Når det kanskje ble mer om jordhus enn strengt tatt nødvendig for helheten i prosjektet, skyldtes det ikke minst at mange som fortsatt bodde i disse husene gjerne ville ha det dokumentert. Det var jo dessuten i norsk sammenheng en 'eksotisk' byggemåte, som

mange redaktører gjerne ville ha en artikkel om. For øvrig skal jord og leire være verdens mest brukte byggemateriale.

Hele fire artikler publisert i årene 1998 til 2000 tar utgangspunkt i et selvbyggerlag på Skjetten i Akershus, som på 1950-tallet reiste et helt boligfelt med jordhus. Grunnen var den store mangelen på boliger etter krigen, kombinert med den gamle norske drømmen om å eie egen bolig. Egne-hjembewegelsen hadde en århundrelang tradisjon i Norge, men blant annet gjennom Den Norske Stats Husbank (1946) kom en rekke nye prosjekter i gang. Men som følge av materialmangel etter krigen, måtte mange selvbyggerlag begynne med å bygge hus av stampet jord eller lufttørkede leirblokker – Lecablokkens forløper.

Myndighetene oppfordret til bygging av jordhus, og mange prøvde. Han beskriver hvordan 'vanlige folk' gjennom egeninnsats, samarbeid, seriebygging og felles innkjøp kunne bli i stand til å realisere drømmen om egen bolig. Men samtidig ble de en kateball for byråkrati og politiske beslutninger – om en byggemetode som skulle vise seg å passe dårlig for norske forhold. Han berører ideologiske strømninger i arbeiderbewegelsen, selvbygging som et vern mot radikalisering, og stiller et par spørsmål om myndighetenes boligpolitikk og om jordhusbyggingen – altså hus bygget i et tilnærmet gratis materiale – var en politisk avledningsmanøver for et boligprogram de ikke hadde greid å innfri. På et mer analytisk plan handler eksemplene om hvordan materielle betingelser skapt av økonomiske forhold og politiske beslutninger styrer eller overstyrer kulturelle erfaringer og ideologier – som drømmen om eget hjem.

I sine tre siste artikler, skrevet i 2000 og publisert i 2001–02, hever han blikket fra jordhusene for å se på dugnaden som et fenomen i samtiden. Materialet er dels hans

eget feltarbeid, dels innkomne svar til NEG's spørreliste nr. 176 (1997) om «Utveksling av tjenester i sosiale nettverk, lag og foreninger», også den utarbeidet av Asbjørn. Det er disse artiklene som pekte frem mot den boken han aldri rakk å skrive, og som jordhusproblematikken bare var en liten del av. I artiklene gir han først en kortfattet oversikt over dugnaden i det gamle samfunnet, for deretter å se på de skiftende betydninger av begrepet i nyere tid og samtid. Allerede tittelen på den første artikkelen viser veien: «Fra nabohjelp til nasjonal floskel» – og i den siste litt mer politisk korrekt: «... til nasjonal retorikk». Målet er å legge frem noen tanker om hvordan betegnelsen på en førindustriell samarbeidsform «til de grader har sklidd inn i dagens samfunnsretorikk» (1998a:113).

Ut fra en mer sosiologisk tilnærming viser han hvordan det førindustrielle bygdesamfunnet kunne forstås som et *skjebnefellesskap*. I en dugnadskrets var 'skjebnen' som dugnadspartner uavvendelig. I dagens samfunn derimot inngår folk i en helt annen grad i *valgte fellesskap*. I disse oppsto det både 'privatdugnader' for den enkelte (f. eks. flyttedugnader) og dugnader til inntekt for fellesskapet (bygging av forsamlingshus og idrettsanlegg, loppemarkeder og loddsalg til inntekt for skolekorps, idrettslag, m.m.), det hele uten noen form for resiprositetstenkning. 'Dugnad' har fått betydningen 'ubetalt innsats', selv der det sosiale aspektet ikke er uten betydning.

Så tar han for seg politiseringen av begrepet, som i dag også kan omfatte betalte og pålagte oppgaver. Siste fase er politikernes og medienes bruk av begrepet 'nasjonal dugnad', som som oftest er et forsøk på å utnytte folks solidaritetsfølelse for å oppnå et politisk mål som er mer eller mindre uoppnåelig. Altså ren politisk retorikk fundert i et norsk nasjonalt selvbilde forankret i det gamle bondesamfunnets

verdier. 'Dugnad' er et begrep som de aller fleste forbinder med solidaritet og grunnleggende positive verdier, og som i den politiske retorikken brukes – eller helst misbrukes – over en lav sko. Eller som en av hans konklusjoner lyder; et vellykket dugnadssamarbeid vil styrke sosial integrasjon, som politikerne etterstreber. Problemet er bare at de ikke har forstått at sosial integrasjon ikke bare er et resultat, men også en forutsetning for et dugnadssamarbeid.

Så langt var Asbjørn kommet i sine skisser til et samlet bokprosjekt, da sykdommen slo til. Et sentral element her, som i fritidsundersøkelsen og den siste studien av båter, var fokuseringen på nær fortid og samtid

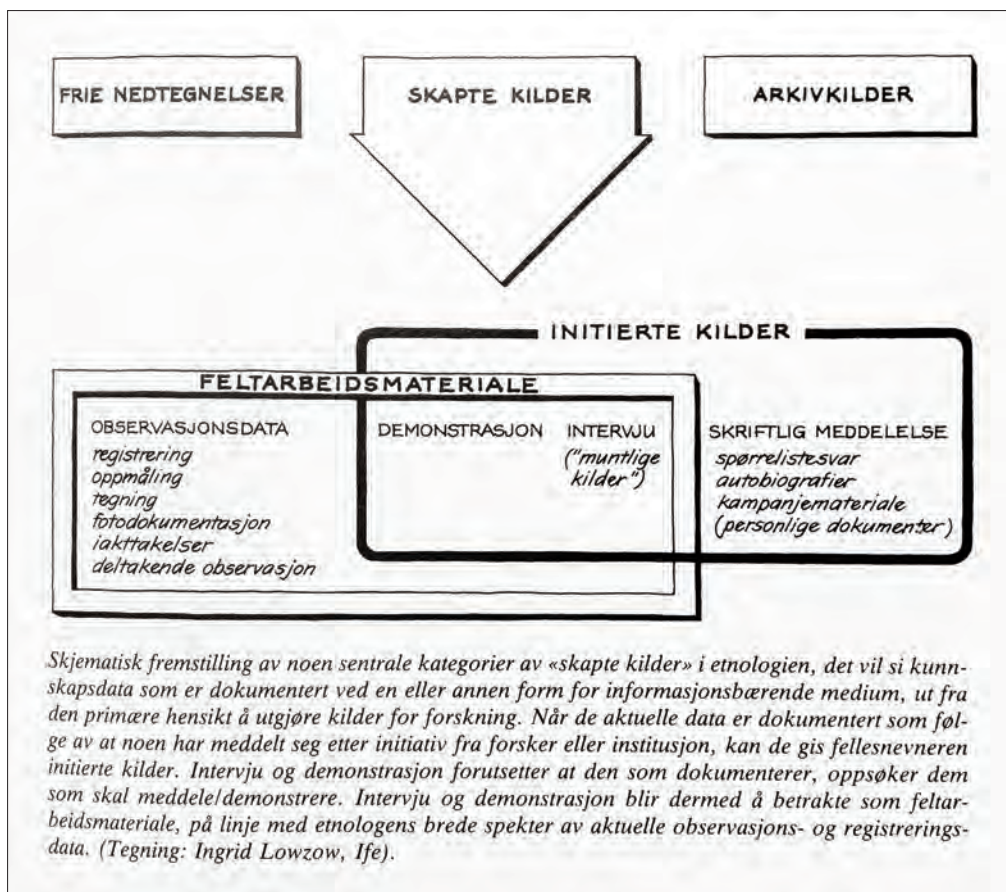
Informanten, feltarbeidet og den initierte kilden

Med sin brede og langvarige feltarbeidserfaring kom han tidlig til å interessere seg for slutningsgrunnlaget for undersøkelsene – og spesielt informanten og feltarbeidsmaterialet. I 1976 publiserte han en artikkel om møtet med Svend H., en av sine aller første informanter, som han traff under IFSK-feltarbeidet i Haltdalen i Trøndelag i 1971. Ennå før magistergradsavhandlingen var innlevert i 1986, hadde han alt et par hundre feltarbeidsintervjuer bak seg. Men minnet om en usedvanlig god informant satt sterkt, og denne lille skildringen av møtet med den for lengst avdøde haltdølen er et godt vitnesbyrd om den respekten Asbjørn hadde for sine informanter og deres kunnskaper.

Ut over et par debattinnlegg (1979, 1985) om kilder og kildebruk generelt og muntlige kilder spesielt, lot han temaet kilder ligge i noen år. På siste del av 1970-tallet var det en våknende erkjennelse blant etnologene og folkloristene at fagene

kildegrunnlag, spesielt det som kom til å bli kalt 'muntlige kilder', burde settes under lupen. Bakgrunnen var en del norske historikers interesse for *oral history*-bevegelsen, som dro med seg dialog, men også uenighet mellom historikerne og de to kulturhistoriefagene. Dette førte til en større bevissthet om metodespørsmål hos etnologer og folklorister, og det mest synlige resultatet var en bok om 'muntlige kilder', utgitt i 1981 av folkloristen Bjarne Hodne, historikeren Knut Kjeldstadli og etnologen Göran Rosander. Begrepet 'muntlige kilder' hadde knapt nok vært brukt før på 1970-tallet. Så stilnet debatten i noen år, før folkloristene (ved Bjarne Hodne) og etnologene (ved Asbjørn) i vårsemestret 1987 arrangerte en seminarrekke om de 'muntlige' kildenes særpreg og anvendelse, som et ledd i etableringen av et noe fastere opplegg for forskerutdanningen ved fakultetet. Tidsskriftet *Norveg* publiserte så en del av disse forelesningene, blant annet Asbjørns to innlegg (1988).

Oversiktsartikkelen «Initierte kilder og 'muntlige' kilder», som også skulle komme til å bli en viktig pensumartikkel, gir et nyttig overblikk de ulike fagtradisjonene og rydder vei i et villnis av begreper. Den viser hvordan historikerne hadde brukt begrepet 'muntlige kilder' om *innholdet* (= folks minner om *eget* liv og *egne* opplevelser) men ikke knyttet det til *tilblivelsessituasjonen*, dvs. muntlighetsprinsippet og intervjusituasjonen. Det vil på den ene siden si at det var en samlesekk for en rekke typer materiale, også nedskrevne biografier og lignende. På den andre siden betydde det at størstedelen av det tradisjonsstoffet som folkloristene arbeidet med falt utenfor, likeså en betydelig del av det materialet som etnologene innhentet gjennom intervjuing – blant annet alt det som dreide seg om saksforhold som ikke gikk på intervjuobjektets eget liv.

Men heller ikke etnologene og folkloristene gikk helt fri fra kritikken av begrepsforvirringen, og Asbjørn skjærer gjennom ved å introdusere et nytt begrep, nemlig 'initierte kilder'. Han gjennomgår det brede feltet som kan kalles 'skapte' kilder, som omfatter de overlappende kategoriene 'feltarbeidsmateriale' (observasjoner, demonstrasjoner og intervju) og 'initierte' kilder (demonstrasjon, intervju og skriftlige meddelelser/spørrelistesvar og lignende). Hans nye begrep 'initierte kilder' betegner altså de formene for skapte kilder som er blitt til på forskerens initiativ og som er blitt fiksert til et medium (lydbånd, skrift, foto, film ...). Det er følgelig et begrep som er langt bredere enn bare 'muntlig' intervjumateriale, men helt anderledes enn den definisjo-

nen av 'muntlig' som bare gikk på innhold (se Asbjørns skjema, over).

Om noen skulle mene at denne diskusjonen bare har 'akademisk' interesse, må svaret være at den var like viktig for *tradisjonsfag* som etnologi og folkloristikk som historikernes mer berømte kilde- og metodelære har vært for historiefaget (og ikke minst for *begivenhetshistorien*). Det var også mange i disse årene som så på historikernes nye appetitt på disse kildetypene som et forsøk på å invadere de kulturhistoriske fagene ved å definere feltet i eget bilde. Det er Asbjørns store fortjeneste at han i en så kort og konsis form som denne artikkelen har fått frem distinksjonene så klart og skapt en kulturhistorisk kildesystematikk som er blitt stående i ettertid.

Dertil bidro samarbeidet om kildeteoretiske spørsmål til en tilnærming mellom etnologi og folkloristikk. Som sådant markerer samarbeidet et tidsskille. Tidsvitner forteller at enkelte eldre fagpersoner, ikke minst professor Olav Bø, skrubbet kraftig mot slike samarbeidsbestrebelse.

Asbjørns andre forelesning i denne rekken, bearbeidet til artikkelen «Fra muntlig kommunikasjon til tekst» (1988), behandler de kildemessige særtrekkene ved intervjumaterialet. Han drøfter her hvordan intervjuet som kildekapning – og som toveis verbal kommunikasjon – skiller seg fra andre typer initierte kilder (som f. eks. spørrelistene) og hvilke kildekritiske konsekvenser det har. Det er en nyttig tekst som hviler på hans lange erfaring med feltarbeid og intervjuing, men den er – nær sagt naturlig nok – ikke like nyskapende som teksten om initierte kilder.

Kunnskaper i bånn ... teori på toppen

Det har ikke vært anledning til å gå nærmere inn på et par enkeltartikler, som «Studenten som kom før faget» (1990) eller «Hvorfor havbunnen ikke er et kulturlandskap» (1991). Disse er enkeltstående artikler, som ikke representerer interesseområder han har forfulgt over tid. Den første gir et fint faghistorisk portrett av vår første uteksaminerte etnolog. Den andre er en velskreven og interessant artikkel, som jeg på enkelte punkter er uenig i – etter mitt mangeårige feltarbeid med fiskere i Nordsjøen. Men teksten har gode kvaliteter som overskygger en smule uenighet.

Asbjørn er verken 'skiforsker', 'båtforsker' eller 'dugnadsforsker', selv om all den empirien han har avdekket, systematisert og formidlet vil bli stående som sentrale referanser for ettertiden. Han har forsket i tradisjon, materialitet, kunnskaper og sosiale relasjoner. Han har holdt fast ved

temaer over lange årrekker, men når han vendte tilbake til dem var det gjerne med nye problemstillinger eller et nytt metodisk verktøy. Argumentasjonskjedene kan nok noen ganger bli lange og kanskje litt omstendelige, men få av hans tekster er tungleste. Han innleder gjerne artiklene med en beundringsverdig klart formulert problemstilling, som så forfølges med konsekvens i argumentasjonen.

Asbjørn er utvilsomt den etnologen av sin generasjon som har den bredeste og mest omfattende feltarbeidserfaringen. Feltarbeidet er bunnlinjen i hans forskning fra de første skistudier til undersøkelsene av jordhusbyggingen.

Som feltarbeider har han hatt visse fortrinn fremfor andre. Han snakket dialekten i mange av de områdene han oppsøkte, han kunne kodene, han visste når og hvordan man skulle gå inn i et landssens hjem, hvilken dør i et trønderlån han skulle banke på ... for å vinne informanternes fortrolighet.

Særlig sentralt i hans forskning står 'tradisjon', en kulturprosess som erstattet 'funksjon' hos andre. Enten empirien er ski, båter eller sosiale institusjoner, ser han tradisjonen i lys av både økonomi, teknologi og sosiale faktorer. Han posisjon har vært at tradisjon ikke kan forklares ut fra en enkelt variabel. Et viktig trekk i hans utvikling som forsker er forskyvningen av fokuset fra førindustriell tid til egen samtid. Tradisjon kan også studeres i vår egen tid, noe han har vist blant annet ved å ta for seg 'dugnadsinstitusjonen' i samtiden.

Forskningen rundt tradisjoner og tradisjonsbegrep vil utvilsomt bli stående som et av de tydeligste fotefarene etter ham. Alle etnologer i hans generasjon – i det minste i Oslo-miljøet – har vært opptatt av historien i samtiden. Men få har gått så dypt inn i hvorfor og hvordan, det vil si i selve tradisjonsprosessen. For Asbjørn er etnologien

Skipperen om bord på Erindringen, juni 1987. Foto: Arthur Sand.

først og fremst en *tradisjonsvitenskap*. Dette perspektivet på faget har nok i mindre grad vært fulgt opp av andre forskere, noe enkelte har beklaget – til dels sterkt (Planke 2001).

Også hans arbeid med 'initierte kilder' har satt varige spor. Denne diskusjonen om muntlige kilder på 1980-tallet var dessuten et første viktig skritt for å få etablert et nærmere samarbeid mellom etnologene og folkloristene – i en tid da de ellers stort sett bare møttes over julekaffen og på lussifestene. Det neste skrittet i samme retning kom på 1990-tallet, da Asbjørn trakk miljøet inn i et nærmere samarbeid gjennom Fritidsprosjektet. På den måten gjorde han et viktig arbeid for å legge forholdene til rette for etableringen av faget kulturhistorie tidlig på 2000-tallet.

Nylesning av hans samlede produksjon forteller meg at han er en av de sterkeste teoretikerne innenfor norsk etnologi i senere tid, kanskje den aller sterkeste. Samtidig har han alltid vært skeptisk til en teoretisering som ikke har rot i det virkelige liv. Det var da også han som på forelesningene gjerne siterte gamle professor Hilmar Stigums ord om at «Empiri uten teori fører ingensteds hen. Men teori uten empiri blir bare tull!».

Med sin nærhet til folkekulturen og dens materielle uttrykksformer var nok

Asbjørn et ørlite grann skeptisk til en 'bykar' som meg. En gang i vårt tidlige bekjentskap observerte han hjemme hos meg en gammel og litt røft skåret tregjenstand, det vi i dag nærmest ville kalle en enkel 'bondeantikvitet'. «Vet du hva *det* er?», spurte han. «Det er en kavle fra en fiskenot, trolig en laksenot, som jeg fant i fjæra sør i Trondheimsfjorden», svarte jeg. Som den relativt tagale trønderen han er, sa han ikke noe mer. Men han nikket. Prøven var bestått.

«Vi arbeider for å leve, vi lever for å arbeide», skrev han engang i en av sine tekster om tid, arbeid og fritid. Da jeg takket ham for at han hadde tatt seg tid til samtaler med meg i høst, kom det lakoniske svaret: «Tiden er ikke så kostbar for meg nå».

Kilder

Den biografiske delen av fremstillingen baserer seg delvis på samtaler med Asbjørn Klepp i november/desember 2014. Ellers takker jeg for samtaler og informasjon fra Ingun Grimstad Klepp, Sivert Bragstad Rannem og Bjarne Hodne. Jeg har også hatt tilgang til innstillingen til professoratet av 1986 (HF-arkivet, Universitetet i Oslo). Arthur Sand har hjulpet med fotografier.

III Bibliografi

Publiserte skrifter av Asbjørn Klepp, utarbeidet av Bjarne Rogan. En rekke kortere, populærvitenskapelige artikler i aviser og tidsskrifter er ikke tatt med i denne oversikten.

- 1975
- Fangstmann og bonde i vest. I Anders Hagen (red.) 1975: *De første nordmenn*. Oslo, Schibsted. S. 40–48. [Sammen- drag av A-Magasinet's artikler]
- 1976
- *Ski og truger. Bruk – form – framstilling*. Magistergradsavhandling, Universitetet i Oslo. 320 s.
  - En informant i Haltdalen 1971. *Dugnad* 1976 nr. 1, s. 6–17.
- 1977
- Skis – Problems of Form and Ada- ptation. *Ethnologia Scandinavica* 1977, s. 46–74.
  - Trugebruk for hest. En lokalundersø- kelse i Trøndelag med enkelte spredte sammenligninger. *Norsk Skogbruks- museum*, årbok nr. 8, s. 140–170.
- 1978
- Leksvik ville ikke ha fungert uten skiene. *Snø og ski* 1978, s. 27–36.
- 1979
- Nordlandsbåten i tradisjonens lys. *Nordland Fylkesmuseum*, Årbok 1979, s. 12–28.
  - Innherred. Sosialt betingete nærings- kombinasjoner i et «typisk jordbruks- distrikt». *Dugnad* 1979 nr. 1, s. 12–19.
  - Studerer vi kilder eller en virkelighet? *Dugnad* 1979 nr. 4, s. 55–56.
- 1979–80, s. 7–46.
- Båter i Trøndelag. *Kysten* 1980 nr. 4, s. 20–22.
  - Tradisjon og kultur. *Norveg* 1980, s. 195–223.
- 1981
- «Putt» fra Lyngør. *Kysten* 1981 nr. 2, s. 16–17.
- 1982
- Fembøring = «rask (liten) føringsbåt»? (s. m. Tom Hustad). *Håloygminne* nr. 4 1982, s. 225–243.
  - Reciprocity and Integration into a Market Economy. An Attempt at Explaining Varying formalization of the 'Dugnad' in the Pre-Industrial Society. *Ethnologia Scandinavica* 1982, s. 85–94.
- 1983
- *Nordlandsbåter og båter fra Trøndelag. Norske båter IV*, Oslo, Grøndahl & Søn. 184 s.
  - «... den styggeste av alle vore farkoster ...». En undersøkelse av flatbunnede farkoster i Norge. *Norsk Sjøfarts- museums årbok* 1983, s. 67–127.
  - Færing bygd av Joh. Hårstad & Sønner, Stordalen i Åfjord 1937. *Kysten* 1983 s. 112–13.
  - Sjeldent: To trønderske storbåter bygges. *Kysten* 1983 nr. 4, s. 5–9.
  - Customs and Habits. Commentary. *Studia Fennica* 1983, s. 102–106.
- 1984
- Skimaking. Fra allmenn ferdighet til kjøpski, *Trøndelag folkemuseum*, Årbok
  - Eldre båtbygging i Troms og Finnmark. *Ottar* 1984 nr. 2, s. 27–36.

- 1985
- Liten skipbåt fra Leksvik. *Kysten* 1985, nr. 1, s. 16–17.
  - Om termen «fembøring», kildebruk og tidsperspektiv for etnologien. *Dugnad* 1985 nr. 2, s. 59–63.
- 1986
- Tradisjonskonform seleksjon. Et empirisk korrektiv til Jon Elsters analyse av Eilert Sundts darwinistiske nordlandsbåtstudie. *Norveg* nr. 29, s. 163–180.
  - Fra bondenæring til verftsdrift i byggingen av fartøy og båter i det nordenfjelske Norge. I *Bottnisk kontakt* III. Jakobstad, s. 100–107.
  - Norske småbåttyper. *Jakt – fiske – friluftsliv*. Leksikon. Oslo, Tidens forlag 1986. S. 376–382.
- 1988
- Erfaringskunnskap – forholdet mellom læring og forståelse. *Dugnad* 1988 nr. 2–3, s. 5–19.
  - Slutten for bygdeskimakingen og gamaldags skibruk. I Eggset, Alf og Jørn Sandnes (red.): *På trønderski: ski, skiløping og skiproduksjon i Trøndelag gjennom tidene*. Trondheim, Trøndelag folkemuseum. S. 137–150.
  - Initierte kilder og «muntlige kilder». *Norveg* nr. 31, s. 5–16.
  - Fra muntlig kommunikasjon til tekst. Kildemessige særtrekk ved intervjumateriale. *Norveg* nr. 31, s. 31–40.
  - Fritidskultur som etnologisk forskningsfelt. *Dugnad* 1988 nr. 4, s. 3–9.
- 1989
- Fritid – en kostbar vare. *Norveg* nr. 32, s. 47–61.
- 1990
- Studenten som kom før faget. Rigmor Frimannslund – den første magister i norsk etnologi. *Norveg* nr. 33, s. 133–144.
- 1991
- Hvorfor havbunnen ikke er et kulturlandskap: kulturlandskapsbegrepet drøftet med eksempler fra kystkulturen. *Norveg* 1991 nr. 34, s. 81–94.
  - Hva er kystkultur? Rapport fra kystkulturkonferanse i Ålesund, 1991 (Upublisert stensil 2004)
- 1993
- *Den mangfoldige fritiden* (red., s. m. Liv Emma Thorsen). Oslo, Gyldendal Ad Notam. 185 s.
  - Den mangetydige fritiden. I Asbjørn Klepp og Liv Emma Thorsen (red.) 1993, s. 7–20.
  - «Utviklinga kom jo til å sette veldig preg på ungan ...» Fra arbeidsfellesskap til fritidsfellesskap i kystkulturen. I Asbjørn Klepp og Liv Emma Thorsen (red.) 1993., s. 85–105.
  - Myter i norsk skikultur: Alle nordmenn er ikke født med ski på beina, og Sondre Nordheim "oppfant" ikke hælbandet av vidje! I Ingun Grimstad Klepp og Rune Svarverud (red.): *Idrett og fritid i kulturbildet*. Humanioradagene 1993. Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo, s. 159–186.
- 1994
- *Kunnskapsbevaring og kunnskapsformidling i fartøyvernet*. Volum 20 av FOK-programmets skriftserie, Norges Forskningsråd. 64 s.
- 1995
- Skålgaven. Et eksempel på økonomisk integrasjon i det førindustrielle samfunn. *Dugnad* 1995 nr. 4, s. 5–23.

1998

- Breidablikk Selvbyggerlag på Skjetten. Et eksempel på etterkrigsårenes kollektive boligbygging. *Arbeiderhistorie* : Årbok for Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek, s. 80–95.
- Ja, vi bygger dette landet. Om selvbygging, drømmen om enebolig og jordhusbygging. *Dugnad* 1988 nr. 2–3, s. 65–88.

2000

- Jordhus i Norge. En bygningshistorie som avspeiler skiftende ideologier og økonomiske vilkår. *Jord og gjerning. Årbok for Norsk Landbruksmuseum*, 1999, s. 23–44. (Gjenoppretrykt i *Hus av jord. En utstilling om jordhus i Akershus ved Akershusmuseum*, Strømmen, 2010. Nettversjon: http://biblioteket.husbanken.no/arkiv/dok/3279/jordhus_katalog.pdf)
- De som tok boligsaken i egen hånd. I Grete Swensen (red.): *Reisen til Akershus – bidrag til fylkets kulturhistorie*. Strømmen, Akershus fylkesmuseum 2000, s. 143–172

2001

- Fra nabohjelp til nasjonal floskel – om dugnadbegrepets skiftende betydninger. *Dugnad* 2001 nr. 3–4, s. 113–127.
- From Neighbourhoodly Duty to National Rhetoric. *Ethnologia Scandinavica* 2001, s. 82–99.

2002

- Lokale dugnader i en nasjonal kontekst. I Svein Bjørkås (red.) 2002: *Individ, identitet og kulturell erfaring. Kulturpolitikk og forskningsformidling* b. II, s. 235–252. (Trykt versjon av konferanseinnlegg holdt 5.10.2000)

Publikasjoner som omtaler deler av Asbjørn Klepps forfatterskap

Planke, Terje 2001. *Tradisjonsanalyse. En studie av kunnskap og båter*. Dr.art.-avhandling. Det Historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo. *Acta Humaniora* nr. 117.

Planke, Terje 2002. En vurdering av studier av norske folkelige båttyper fra Sundt til Godal. *Norsk sjøfartsmuseum, Årbok* 2002, s. 153–176.
(Artikkelen setter Klepps båtforskning inn i en faghistorisk ramme, s. 165–66).

Rogan, Bjarne 2013. Fra gjenstandsforskning til kulturens materialitet. I Rogan, Bjarne og Anne Eriksen 2013: *Etnologi og folkloristikk, En fagkritisk biografi om norsk kulturhistorie*. Oslo, Novus, s. 425–467.

Ropeid, Andreas 1987. Asbjørn Klepp. Professor of Ethnology at the University of Oslo. *Ethnologia Scandinavica* 1987, s. 145–46.

Thowsen, Atle 1985. Asbjørn Klepp: *Nordlandsbåter og båter fra Trøndelag*. Bokmelding. *Dugnad* nr. 1/1985, s. 62–64.